

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Martin Bresman

Konsultansvar och ansvarsförsäkringar.

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Prof. Bertil Bengtsson

Ämnesområde: Skadeståndsrätt

Termin: Vt. 1999

Innehåll.

1 INLEDNING.	4
1.1 Bakgrund.	4
1.2 Syfte.	6
1.3 Metod.	6
1.4 Avgränsningar och definitioner.	6
1.4.1 Svensk rätt.	6
1.4.2 Skadestånd.	7
1.4.3 Konsultbegreppet.	8
1.4.4 Konsultansvar.	8
1.4.5 Lagstadgat konsultansvar.	9
1.4.6 Konsulters ansvarsförsäkringar.	10
2 KONSULTERS SKADESTÅNDSANSVAR.	11
2.1 Allmänt.	11
2.1.1 Kontraktuellt och utomobligatoriskt skadeståndsansvar.	11
2.1.2 Skadeståndslagen.	12
2.1.3 Skadeståndets funktioner.	12
2.1.4 Fysiska skador och ren förmögenhetsskada.	13
2.2 Förutsättningar för konsultansvar.	14
2.2.1 Allmänt.	14
2.2.2 Skada skall ha drabbat annan.	15
2.2.3 Adekvat kausalitet.	15
2.2.3.1 Orsakssamband.	15
2.2.3.2 Adekvanskravet.	17
2.2.3.3 ”The end and aim rule”.	17
2.2.4 Culpaansvar.	18
2.2.4.1 Allmänt.	18
2.2.4.2 Professionsansvaret.	19
2.2.4.3 Tillitsansvar och skadeståndrättslig immunitet.	21
2.2.4.4 Specialistansvar.	23
2.2.4.5 Konsulters pedagogiska plikt vid rådgivning.	24
2.3 Särskilt om konsultansvaret gentemot annan än kontraktspart.	28
2.3.1 ”Spärregeln”.	28
2.3.2 Kontraktliknande relation.	28
2.3.3 Rent utomobligatoriska relationer.	29
2.3.4 Kommentarer.	31
2.4 Konsulters ansvarsbegränsningar.	32
2.4.1 Riskanalys.	32

2.4.2 Konsulters ansvarsfriskrivningar.	32
2.5 Jämkning av konsulters skadestånd.	34
2.5.1 Allmänt.	34
2.5.2 Jämkning av oskäligt betungande skadestånd.	34
2.6 Granskning av ansvarsbestämmelserna i ett konsultavtal.	37
2.6.1 Allmänt om konsultavtal.	37
2.6.2 Ansvarsbestämmelserna i ABK 96.	38
2.6.3 Konsultansvarsnämnden.	42
3 KONSULTERS ANSVARFÖRSÄKRINGAR.	44
3.1 Allmänt.	44
3.1.1 Ansvarsförsäkringens funktion.	44
3.1.2 Ansvarsförsäkringens samverkan med skadeståndet.	45
3.1.3 Försäkringsavtalslagen och jämkning av försäkringsklausuler.	47
3.1.4 Fastställandet av ansvarsförsäkringens villkor och premier.	49
3.2 Försäkring av konsultansvaret.	52
3.2.1 Allmänt.	52
3.2.2 Ansvarsförsäkring för ren förmögenhetsskada för Sveriges Advokatsamfund.	53
3.2.2.1 Riskbeskrivning.	53
3.2.2.2 Undantag från försäkringsskyddet.	54
3.2.2.3 Försäkringsgivarens förpliktelser.	56
3.2.2.4 Skadereglering.	57
3.2.3 Konsultansvarsförsäkring.	58
3.2.4 Tilläggförsäkringar.	60
4 SLUTKOMMENTAR.	61
KÄLLFÖRTECKNING.	64

1 Inledning.

1.1 Bakgrund.

Företag väljer i allt större utsträckning att köpa in externa konsulttjänster, istället för att hålla sig med viss särskild kompetens inom organisationen. Det innebär en osäkrare situation för den som utför uppdraget. En arbetstagare som vållar skada i tjänsten, är enligt skadeståndslagen 4:1 enbart skadeståndsskyldig i den mån synnerliga skäl föreligger. När uppdragen däremot läggs ut på konsultbasis, har uppdragsgivaren större möjligheter att kräva ekonomisk kompensation, eftersom konsulten saknar motsvarande skydd mot skadeståndsanspråk.

Konsultsektorn har expanderat något oerhört de senaste decennierna. Stora världsomspännande konsultfirmor och enskilda konsulter säljer dyra råd och lösningar till företag och privatpersoner.¹ Uppdragsgivaren saknar i många fall egen expertis på området och har därför ofta svårt att göra självständiga bedömningar av uppdraget, vilket gör att de hamnar helt i händerna på konsulten. Investeringsbeslut etc. kan i sådana fall kommas att fattas direkt på grundval av konsultens utlåtande.

Frågan blir vilket ansvar konsulter, hit räknar jag även advokater (1.4.3), skall bära för förmedlade råd, information eller lösningar, som visat sig felaktiga. Uppdragsgivaren betalar dyrt för konsultens tjänster och fattar avgörande beslut med stora ekonomiska konsekvenser utifrån dessa. Det kan tyckas rimligt, att konsulten som expert får bära ansvaret, om det visar sig att denne har utfört ett dåligt arbete med förödande konsekvenser. Å andra sidan kan hävdas att uppdragsgivaren, särskilt om denne är näringsidkare, måste bära vissa naturliga affärsrisker och inte lämpa över dem på någon annan.

---

¹Exempelvis beräknas konsultarvodena för fusionen mellan Telia och norska Telenor uppgå till ca. 100 miljoner svenska kronor (SDS. 3/2 1999).

Traditionellt har vissa konsultgrupper, t. ex. revisorer, åtnjutit någon form av skadeståndsrättslig immunitet och varit skyddade mot ansvar. Övergången från slutna skrån till branscher i fri konkurrens, har lett till en utveckling där även dessa yrkesgrupper numera i större utsträckning ansvarar enligt den allmänna culparegeln.²

Det är viktigt att känna till denna bakgrund, då de olika konsultgrupperna naturligtvis motsätter sig detta ökade ansvar. Ofta hörs argumentet, att ett ökat ansvar riskerar att förlama yrkesutövningen. Riskerna med yrkesutövningen blir så stora att man inte kan utföra sina arbetsuppgifter.

Den som har följt de senaste årens rättsutveckling har kunnat se, att det har blivit allt vanligare att kräva skadeståndsrättsligt ansvar av konsulten i domstol, och att Högsta domstolen har avkunnat en stort antal domar på detta område, för att skapa prejudikat.³ Konsulter har befunnits skadeståndsskyldiga, inte bara gentemot den direkta uppdragsgivaren, utan också mot tredje man utanför kontraktsförhållandet, s.k. utomobligatoriskt ansvar (se 2.3).

Om konsulten tecknat en relevant ansvarsförsäkring, riskerar inte skadeståndskraven att ruinera konsulten. Ansvarsförsäkringen begränsar risken till vad som är ekonomiskt rimligt. I svensk rätt är skadeståndet inte någon isolerad företeelse, utan fungerar i nära samspel med ansvarsförsäkringen. I de flesta fall krävs det att konsulten har någon form av ansvarsförsäkring, som täcker den uppkomna skadan, för att det överhuvudtaget skall vara meningsfullt för uppdragsgivaren att kräva skadestånd av konsulten. Annars vore skadeståndets reparativa funktion oftast rent illusorisk.

---

² Kleineman, Jan, Ren förmögenhetsskada – särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart, s. 532 (Stockholm 1987)

³ Kleineman, Jan, Vidgat rådgivaransvar? JT 1996-97 s. 1003.

1.2 Syfte.

I detta arbete avser jag att titta närmare på vilka risker en konsult utsätter sig för, när han åtar sig ett uppdrag. För att analysera riskerna med konsultverksamhet, är det nödvändigt att sätta sig in i hur konsultens skadeståndsansvar är beskaffat, och vilka möjligheter konsulten har att begränsa sina risker, bl. a. genom att teckna ansvarsförsäkringar.

Förhoppningsvis kan detta arbete fungera som en handbok för den som på ett överskådligt sätt vill sätta sig in i problematiken kring konsultansvar och ansvarsförsäkringar.

1.3 Metod.

Jag använder mig i första hand av en deskriptiv metod, där jag beskriver skadeståndsrätten och ansvarsförsäkringen ur ett konsultperspektiv. Dessutom söker jag efter rättspolitiska och andra orsaker bakom bestämmelserna.

Arbetet bygger på studier av författningar, förarbeten, litteratur, tidskriftsartiklar, rättsfall, konsultavtal och försäkringsavtal.

Denna framställning behandlar i kapitel 2 förutsättningarna för konsultens skadeståndsrättsliga ansvar, för att sedan i kapitel 3 gå närmare in på hur konsulternas ansvarsförsäkringar fungerar. I kapitel 4 ger jag en slutkommentar.

1.4 Avgränsningar och definitioner.

1.4.1 Svensk rätt.

Det är inte ovanligt att konsulter/konsultfirman har hela världen som arbetsfält. De främsta experterna i världen efterfrågas till stora och viktiga projekt. Det innebär att det kan uppstå

problem, då reglerna för konsultansvar varierar betydligt mellan olika länder. På samma sätt har försäkringsmarknaden blivit alltmer internationaliserad. Konsulten är inte längre begränsad till urvalet av försäkringsprodukter på den nationella marknaden.

Då det inte finns några allmänna internationella skadestånds- och försäkringsbestämmelser, och eftersom de olika nationella bestämmelserna är brokiga, blir det nödvändigt, framförallt i ett arbete av detta slag, att koncentrera insatserna. I mitt fall till svensk rätt.

De svenska bestämmelserna har emellertid tagit intryck av den internationella debatten på området. I doktrinen görs ofta hänvisningar till främst anglo-sachiska författare. Inom Norden råder dessutom en stark samsyn avseende konsultansvar,⁴ och försäkringsrätten i Norden bygger på gemensam grund.⁵ Den grundläggande förståelse av problematiken kring konsulter ekonomiska ansvar, som detta arbete ger, kan därför förhoppningsvis även nyttjas på internationella förhållanden.

1.4.2 Skadestånd.

I denna framställning förstås med skadestånd en ersättning som har till uppgift att försätta den förfördelade eller på annat sätt skadelidande i samma ekonomiska ställning som om den skadevållande handlingen aldrig hade förekommit.⁶

När det gäller standardiserat skadestånd, där en part genom en s.k. vitesklausul förbinder sig att vid kontraktsbrott betala motparten en viss summa pengar,⁷ nöjer jag mig med att konstatera att sådana kan förekomma i konsultavtal.

---

⁴ Konsulentens Økonomiske ansvar, 27:e Nordiska juristmötet i Rejkavik 1975.

⁵ Hellner, Jan, Försäkringsrätt, 2:a omarbetade faksimiluppl., s. 5 (Stockholm 1994).

⁶ Hellner, Jan, Speciell Avtalsrätt, Kontraktsrätt 2:a häftet Allmänna ämnen, 2:a uppl., s. 189 (Stockholm 1993).

⁷ Adlercreutz Axel, Avtalsrätt I, 9:e uppl., s. 286 (Lund 1989).

1.4.3 Konsultbegreppet.

Begreppet konsult är inte särskilt precist, och används ofta lite vårdlöst. Ordet betyder ”sakkunnig person som åtar sig specialuppdrag, sakkunnig rådgivare”.⁸ Det innebär att det kan finnas konsulter inom alla tänkbara och otänkbara områden, vilket gör konsulterna till en brokig skara. Ur skadeståndsrättslig synpunkt har de dock mycket gemensamt, trots att bedömningen av respektive grupps professionsansvar naturligtvis varierar, eftersom varje verksamhet har sina särskilda risker.

I denna framställning syftar ”konsult” på fria yrkesutövare, som på uppdragsbasis tar betalt per uppdrag.⁹ Exempel på vilka som avses i första hand är advokater, revisorer, värderingsmän, arkitekter, datakonsulter m.fl., vilka sysslar med juridisk, ekonomisk och teknisk konsultation. Anställda konsulter eller det allmännas (myndigheters) ansvar för anställda konsulter, kommer sålunda inte att behandlas. Inte heller berörs ansvaret för konsulter av typen läkare, veterinärer.

1.4.4 Konsultansvar.

Det är enbart konsultens skadeståndsrättsliga ansvar som är av intresse för detta arbete. Det straffrättsliga ansvaret,¹⁰ eller andra eventuella disciplinära påföljder en konsult kan drabbas av, berörs enbart såvida de har direkt relevans för det skadeståndsrättsliga ansvaret.

Traditionellt används ”konsultansvar” för att i första hand beteckna ansvar för rådgivning i form av en materiell tjänst, medan ”rådgivning” har använts när konsulten erbjudit renodlat immateriella tjänster¹¹. Systemet med en Konsultansvarsnämnd, som i särskild ordning

---

⁸ Svenska Akademiens ordlista över svenska språket, 11:e uppl. (Stockholm 1986).

⁹ Konsulentens Økonomiske ansvar, s. 331.

¹⁰ Förutom ansvar enligt BrB förtjänar lagen (1985:354) om förbud mot yrkesmässig rådgivning i vissa fall, som tar sikte på juridisk och ekonomisk rådgivning, att nämnas särskilt.

¹¹ Uppdrag som inte är knutna till fysiska föremål, se Hellner, Jan, Speciell avtalsrätt. Kontraktsrätt, 1:a häftet Särskilda avtal, 3:e uppl. (Stockholm 1996).

prövar tvister avseende konsulttjänster av byggnadsteknisk natur (2.6.3), har starkt bidragit till denna distinktion.

Den traditionella distinktionen mellan konsultansvar och rådgivningsansvar är emellertid ”bedräglig och bör nog inte upprätthållas”.¹² Överhuvudtaget är det mindre vanligt med renodlade rådgivningstjänster. Om t. ex. en jordbrukskonsult ger råd till bonden om hur han skall söka bidrag från EU, är det vanligt att han, utöver råd om vilka bidrag som kan sökas, hjälper till med att utforma ansökan och att expediera den.

Det är därför bättre att beteckna konsultens ansvar som ett professionellt ansvar, vari ansvaret för rådgivning ingår. Det gäller oavsett om rådgivningen utgör det primära i uppdraget.¹³ Detta lite bredare professionella skadeståndsansvar för konsulter betecknar jag i denna framställning ”konsultansvar”.

1.4.5 Lagstadgat konsultansvar.

Vissa yrkesgrupper har ett mycket långtgående, lagreglerat ansvar för rådgivning, t. ex. fastighetsmäklare och försäkringsmäklare. Vissa bestämmelser i dessa lagar framstår som så egendomliga, att de inte kan tillämpas analogt på andra konsulter, medan andra bestämmelser möjligtvis skulle kunna vara användbara för analog tolkning.¹⁴

För att inte komplicera framställningen i onödan, och med tanke på framställningens syfte, så kommer inte detta särskilt lagstadgade ansvar för enskilda yrkesgrupper att behandlas närmare i den fortsatta framställningen. Det kan dock vara på sin plats att uppmärksamma möjligheten till analogier.

---

¹² Kleineman, Jan, Tekniska konsulter skadeståndsansvar för vilseledande information, JT 1994/95 s.702.

¹³ Samuelsson, Morten/Sogaard, Kjeld, Rådgiveransvaret, s. 13 (Köpenhamn 1993)

¹⁴ Kleineman, Jan, Rådgivares informationsansvar – en probleminventering, SvJT 3/98 s. 185.

1.4.6 Konsulters ansvarsförsäkringar.

Ambitionen med ansvarsförsäkringsavsnittet är att skildra ansvarsförsäkringen i förhållande till konsultansvaret. Avsikten är således inte att ge en heltäckande beskrivning av ansvarsförsäkringen i allmänhet, utan att ge en bild av de speciella försäkringar, som erbjuder konsulter en möjlighet att begränsa konsultansvarets särskilda risker.

2 Konsulters skadeståndsansvar.

2.1 Allmänt.

2.1.1 Kontraktuellt och utomobligatoriskt skadeståndsansvar.

Krav på skadestånd kan uppstå både i kontraktuella och utomobligatoriska relationer. Om det finns en kontraktrelation mellan parterna, bestäms ofta skadeståndsansvaret av klausulerna i kontraktet, eller av särskilda lagbestämmelser som reglerar den aktuella relationen mellan parterna. Kontraktsklausulerna kan begränsa eller utvidga konsultens skadeståndsansvar.

Om det inte finns någon kontraktsrättslig relation mellan parterna, eller det saknas skadeståndsbestämmelser i kontraktet eller aktuella lagar, tar den utomobligatoriska skadeståndsregeln över.¹⁵ De utomobligatoriska reglerna finner man i första hand i skadeståndslagen (SkL).¹⁶ SkL 1:1 stadgar att denna lag i princip är tillämplig på skadestånd i kontraktsförhållanden, men som sagt bara ”om ej annat särskilt är föreskrivet eller föranledes av avtal eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden”. Allmän skadeståndsrätt är därför en bättre benämning än utomobligatorisk skadeståndsrätt.

För de konsulttjänster, som omfattas av definitionen ovan, saknas i stort sett lagstadgade skadeståndsbestämmelser.¹⁷ I den fortsatta framställningen är det således den allmänna skadeståndsregeln som i första hand är av intresse.

---

¹⁵ Hellner, Jan, Skadeståndsrätt, 5:e uppl., s. 21 (Stockholm 1995)

¹⁶ SFS 1972:207.

¹⁷ Ett av de få exempel, som inte inbegriper försäljning, är att en konsument anlitar en konsult för arbete på sitt hus, vilket gör att konsumenttjänstlagen (1985:716) blir tillämplig. KtjL gäller enbart materiella tjänster på konsumentens lösa saker eller fasta egendom etc. och är därmed av ringa relevans för denna framställning.

2.1.2 Skadeståndslagen.

Skadeståndslagens bestämmelser är ofta allmänt formulerade och ger inte särskilt mycket vägledning för tillämpningen. Många av lagens begrepp lämpar sig inte för att preciseras i lagtexten.¹⁸ Istället finner man vägledning för tillämpningen i rättspraxis och lagens förarbeten.

Enligt förarbetena är inte avsikten med skadeståndslagen, att den uttömmande skall reglera alla de fall där skadestånd kan utgå. Domstolarna, inklusive Högsta domstolen, har dock kritiserats hårt för att, i enlighet med svensk tradition, vara alltför bundna till lagreglerna.¹⁹

Med beaktande av lagtexten, tillsammans med rättspraxis, har domstolen en ganska stor frihet, att med en rättspolitisk motivering hitta den lösning saken kräver, för att rättvisa skall skipas. I och med Sveriges medlemskap i EU, och därmed inträdet i den europeiska rättsgemenskapen, kan det spekuleras om huruvida de svenska domstolarna kommer att våga utnyttja detta utrymme i skadeståndsrätten för ”domarskapad rätt” i större utsträckning än förut.²⁰

En sådan utveckling är av stort intresse för hur man i framtiden kommer att bedöma konsultansvaret. Det s.k. ”Konefallet”, NJA 1987 s. 692 (2.3.3), är ett tidigt exempel på en sådan mer självständig bedömning av konsultansvaret.

2.1.3 Skadeståndets funktioner.

En relevant fråga att ställa sig redan tidigt i ett arbete av detta slag är, vilken funktion skadeståndsansvaret fyller. Vad hoppas lagstiftaren uppnå med ett sådant ansvar?

---

¹⁸ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 26.

¹⁹ Kleineman, Jan, Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen, JT 1993-94 s. 718 ff.

²⁰ Karlström, Henrik, Lender liability, Balans 12/96.

I ett kontraktsförhållande fungerar skadeståndsansvaret i första hand *preventivt*, som ett påtryckningsmedel för att undvika kontraktsbrott. Kontraktsbrott innebär här överträdelse av preciserade klausuler eller lagbestämmelser. Det finns alternativa påföljder som kan vidtas vid kontraktsbrott, men skadeståndet är från rättsteknisk synpunkt det mest användbara.²¹

Även i den utomobligatoriska skadeståndsrätten fyller skadeståndet en preventiv funktion, men här gäller det en mer allmän strävan att se till att någon inte uppsåtligt eller av vårdslöshet skadar någon annan. Det finns ekonomiska incitament för staten att se till att sådant beteende undviks.

Skadeståndet anses även fylla en *reparativ* funktion, dvs. garantera att den som utsatts för en skadeståndgrundande handling får ersättning för den ekonomiska förlust som han har lidit. Vetskapen om denna rätt till ersättning skapar en viss trygghet, både i affärlivet och samhället i övrigt.²²

Skadeståndet utgör även ett sätt för samhället att *placera kostnaden* för skador. De flesta skador får den skadelidande själv bära, men vid de skador som ger rätt till skadestånd överflyttas kostnaderna, oftast till ett kollektiv av försäkringstagare, med påföljden att *förlusten pulveriseras* till en jämn kostnad.²³ Saknar skadevållaren ansvarsförsäkring får han dock bära hela förlusten.

2.1.4 Fysiska skador och ren förmögenhetsskada.

Systematiken i skadeståndslagen utgår ifrån en uppdelning i olika skadetyper, vilket genomsyrar hela skadeståndsrätten och försäkringsrätten. Personskada (fysiska skador på den mänskliga kroppen) och sakskada (fysiska skador på fast egendom och lösa föremål

---

²¹ Hellner, Speciell Avtalsrätt, Kontraktsrätt, s. 189.

²² Hellner, Skadeståndsrätt, s. 38.

²³ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 39-40.

samt förlust av egendom, tillfällig eller permanent)²⁴ brukar behandlas skilt från ren förmögenhetsskada (ekonomisk skada utan samband med att någon lider person- eller sakskada)²⁵.

I skadeståndslagen prioriteras ersättning för person- och sakskada (SkL 2:1) medan ren förmögenhetsskada enligt huvudregeln ersätts endast om den vållats genom brott (SkL 2:4). En huvudregel är emellertid alltid försedd med undantag, och lagstiftaren har inte avsett att förhindra att ren förmögenhetsskada ersätts även i andra fall. Rätten till ersättning för ren förmögenhetsskada vållad i ett kontraktsförhållande är sedan länge erkänd. I övrigt har de svenska domstolarna dock varit överdrivet tveksamma till att döma ut skadestånd (2.1.3).

Tvärtemot skadeståndslagens prioriteringar är ren förmögenhetsskada av störst intresse för konsultansvaret, vilket naturligtvis hör ihop med konsultuppdragets till stora delar immateriella karaktär. En annan sak är att det kan vara svårt att identifiera en ren förmögenhetsskada. Man måste göra en hypotetisk jämförelse av den skadedrabbades aktuella förmögenhetsläge, med hur det skulle ha sett ut om den påstått skadegörande handlingen eller underlåtenheten aldrig ägt rum.²⁶ Det kan emellanåt föranleda stora bevissvårigheter.

2.2 Förutsättningar för konsultansvar.

2.2.1 Allmänt.

För att skadestånd skall utdömas, brukar det krävas att vissa grundläggande objektiva och subjektiva ansvarsförutsättningar är uppfyllda. Vid de flesta rena kontraktsbrott (2.1.4), och annat strikt ansvar, beaktas dock bara de objektiva ansvarsförutsättningarna.

---

²⁴ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 97-98.

²⁵ Skadeståndslagen 1kap. 2§.

²⁶ Liman, Lars-Otto, Entreprenad- och konsulträtt, 5:e rev. uppl., s. 199 (Stockholm 1997).

De objektiva skadeståndsförutsättningar fastställs utan att man går in på konsultens individuella förhållanden, dvs. vad konsulten insett eller bort inse om möjligheten till skada, medan de subjektiva förutsättningarna består av just sådana individuella bedömningar.

2.2.2 Skada skall ha drabbat annan.

En första objektiv förutsättning för konsultens skadeståndsskyldighet är, att skada har träffat någon annan än honom själv. Utför konsulten t. ex. ett konsultuppdrag för ett av honom till 100% ägt aktiebolag och orsakar detta bolag skada, blir konsulten vare sig berättigad eller förpliktigad att utge skadestånd.²⁷ Inom försäkringsrätten brukar man tala om identifikation (3.2.2.2). När ägarandelen är mindre än 100% kan det vara svårt att avgöra om identifikation skall ske. Huvudregeln kan sägas vara, att ju mindre och mer passiv ägaren är, desto större är skälen mot identifikation. Huruvida identifikation skall ske med 100% eller utifrån ägarandelen, avgörs enligt samma kriterier.²⁸

2.2.3 Adekvat kausalitet.

2.2.3.1 Orsakssamband.

En andra objektiv förutsättning är, att det går att slå fast ett samband mellan den ovan nämnda skadan och konsultens handlande eller brist på handlande. Vid culpaansvar (2.2.4) läggs ytterligare en förutsättning till, nämligen att skadan skall ha orsakats genom en culpös handling eller underlåtenhet. Detta krav på kausalitet (orsakssamband) är gemensamt för allt skadeståndsansvar och leder ofta till besvärliga utrednings- och bevisfrågor.²⁹ Kausalitet kan även hänföras till de allmänna principerna för beräkning av skadestånd, vilka avgör om en förlust, eller en viss del av denna, skall ersättas.³⁰

---

²⁷ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 102.

²⁸ Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 60

²⁹ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 199.

³⁰ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 195.

Kausalitet brukar analyseras med hjälp av begreppen ”tillräcklig betingelse och ”nödvändig betingelse”.³¹ Med tillräcklig betingelse avses, att en tidigare händelse enligt naturens och samhällets ordning leder till en senare. Nödvändig betingelse avser, att den senare händelsen aldrig skulle ha inträffat, om inte den tidigare hade inträffat.

I rättspraxis har frågan om huruvida konsulten verkligen orsakat uppdragsgivaren skada särskilt uppmärksammats vid skatterådgivning.³²

I NJA 1991 s. 625 gällde frågan om uppdragsgivaren lidit ekonomisk skada, genom att en fastighetsmäklare lämnat felaktiga uppgifter om beskattningen av realisationsvinsten vid försäljning av en fastighet. Högsta domstolen slog fast en bevisbörderegeln, som stadgar att rätt till skadestånd i princip kräver att uppdragsgivaren kan visa, att han inte hade sålt fastigheten vid samma tidpunkt, om han hade fått riktiga uppgifter. Domstolen tillägger, att det i fall som detta inte är möjligt att med bestämdhet fastställa den slutliga skadan. För att inte skadeståndsansvaret skall bli illusoriskt, räcker det att uppdragsgivaren kan visa att han genom mäklaren orsakats en viss utgift, som han annars inte skulle ha haft. Har det väl blivit visat, får skadan anses motsvara utgiften.

Samma princip återkommer i NJA 1992 s. 58 där en revisionsbyrå, som bedömt de skattemässiga effekterna vid bildandet av ett handelsbolag, ansågs skadeståndskyldig för att ha orsakat uppdragsgivarna en skatteutgift, som de annars inte skulle ha haft. Skadan fick anses motsvara utgiften, i den mån revisionsbyrån inte gjort sannolikt att skadan blivit mindre.

Frågan är om de två ovan refererade fallen uttrycker en allmän princip, eller om de bara kan appliceras på den typ av skada som förelåg i de speciella fallen.³³ Mycket talar för att

---

³¹ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 197.

³² Kleineman, SvJT 3/98 s.199.

³³ Bengtsson, Bertil, svensk rättspraxis 1989-1992, Skadestånd utom kontraktsförhållanden, SvJT 1993 s. 781.

den är speciell för skatterådgivning.³⁴ För att kunna påvisa en skada vid skatterådgivning måste man kunna visa på ett alternativt handlings sätt, där skatten hade reducerats. Det räcker inte att skatterådgivaren tagit fel på de skattemässiga konsekvenserna, då det inte finns några bättre alternativ.

I NJA 1992 s. 58 kom revisionsbyrån med en invändning, att rådet man givit om att övergå till handelsbolag på lång sikt skulle vara till fördel för uppdragsgivaren. Högsta domstolen ansåg emellertid det inte vara möjligt att göra någon säker totalbedömning av övergången till handelsbolag. En så osäker framtida vinst av en utgift hindrar sålunda inte att en skada anses föreligga, om inte skadevällaren verkligen lyckas göra vinsten sannolik, långt innan den inträffat.

2.2.3.2 Adekvanskravet.

Trots att det går att peka på att ett handlande, eller underlåtenhet att handla, har bidragit till skadan, anses kausalitet inte föreligga om skadan anses vara en högst osannolik följd av händelsen. Genom tillägget att orsakssambandet måste vara adekvat, dvs. någorlunda normalt och påräkneligt, har kausalitetskravet preciserats i svensk rätt.³⁵ Enligt Högsta domstolen i NJA 1993 s. 41, innebär kravet på adekvat kausalitet, att alltför oväntade och avlägsna skadeverkningar förhindras från att ersättas.

2.2.3.3 "The end and aim rule".

Ett alldeles särskilt adekvanskrav vid konsulter rådgivning kan man hitta, vilket rubriken avslöjar, i amerikansk ansvarslära.³⁶ Konsultens ansvar är begränsat till de risker i skadeståndsrättsligt hänseende som konsulten haft rimlig möjlighet att beakta, i samband med att han förmedlat vissa råd eller viss information. Det är ett adekvanstest som inte

---

³⁴ Kleineman, SvJT 1998 s. 200.

³⁵ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 198.

³⁶ Kleineman, JT 1994-95 s. 715.

grundar sig på sannolikhet. Det är istället ett psykiskt betingat adekvanstest av kausaliteten. Var det möjligt att inse risken för skada när konsulten förmedlade råd eller information, kan han också bli skadeståndsskyldig. Då informationsansvaret inte kan liknas vid ett kontraktsåtagande, utan snarast är besläktat med läran om culpa in contrahendo,³⁷ är det inte intressant att slå fast vad konsulten insåg när själva konsultavtalet slöts.³⁸

Det går att hitta en liknande avgränsningsprincip i art. 74 i den internationella köplagen, CISG.³⁹ Enligt Jan Kleineman krävs det med hänsyn till informationsansvarets särart, och för att ansvaret inte skall bli allt för omfattande, att denna internationella uppfattning även skall gälla inom svensk rätt avseende informationsansvaret. Visst stöd för att så skulle vara fallet anser han sig finna i NJA 1994 s. 532.⁴⁰

2.2.4 Culpaansvar.

2.2.4.1 Allmänt.

Det råder stor enighet i både doktrin och praxis, att konsultansvar kräver att konsulten har orsakat skadan uppsåtligt eller genom vårdslöshet, vilket brukar benämnas culpaansvar. Strikt ansvar, utan culpabedömning, gäller i svensk rätt enbart om konsulten har lämnat en uttrycklig garanti.⁴¹

Uppsåtsbegreppet⁴² är av mindre praktiskt intresse för konsultansvaret, då det räcker att visa på vårdslöshet i konsultens handlande för att skadeståndsskyldighet skall bli aktuellt. Vilken aktsamhetsstandard som man har rätt att kräva av konsulten, d.v.s. gränsen för vårdslöshet, är däremot mycket omdiskuterat och av största praktiska betydelse.

---

³⁷En tillitsprincip, som medför en utökad lojalitets- och omsorgsplikt utanför det egentliga avtalsförhållandet.

³⁸ Kleineman, JT 1994-95 s. 715.

³⁹ Den s.k. Hadley-Baxendale principen.

⁴⁰ Kleineman, JT 1994-95 s. 715.

⁴¹ Hellner, Speciell Avtalsrätt, Kontraktsrätt, s. 195

När det saknas vägledning i författning, prejudikat och sedvana, blir domstolarna hänvisade till en skönsässig bedömning. Traditionellt har man använt ”bonus pater familias”, den gode familjefadern, som måttstock för vilken aktsamhet man kan förväntas iaktta, men den anses nuförtiden som en ohållbar förenkling av den bedömning som sker i verkligheten.⁴³

En mer systematisk allmän aktsamhetsbedömning sker numera i svensk rätt genom en helhetsbedömning av tre faktorer: 1) risken för skada, 2) den sannolika skadans storlek och 3) möjligheterna att förekomma skadan. Därtill kan man väga in 4) den handlandes möjlighet att inse risken för skada.⁴⁴ Utifrån kunskap om dessa fyra faktorer, kan man sedan bedöma om det är rimligt att kräva att skadevållaren skulle handlat annorlunda.

2.2.4.2 Professionsansvaret.

För konsulter och andra yrkesutövare sker culpabedömningen ofta på ett mindre skönsässigt sätt, genom att man använder sig av särskilda måttstockar, i form av branschsedvana eller andra i branschen uppställda normer.

Vissa författare har ibland hävdad, att konsulten har ett rent objektiva ansvar. De gör då en feltolkning av det faktum, att culpanormen ofta är mycket sträng för konsulten.⁴⁵ Konsulten antas vara en fackman, vilken åläggs ett strängare krav på aktsamhet. Avvikelser från de normer, som bestämmer gränserna för ett väl utfört uppdrag, presumeras utgöra culpa. I sådana fall måste konsulten exculpera sig, d.v.s. konsulten har bevisbördan att visa att han inte varit oaktsam.⁴⁶

---

⁴² Se analys av uppsåtsbegreppet i t ex. N Jareborg, Straffrättens ansvarslära s. 201 ff. (Uppsala 1994).

⁴³ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 125.

⁴⁴ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 131.

⁴⁵ Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 21.

⁴⁶ Konsulentens Økonomiske ansvar, s. 334.

För att bestämma culpans normen vid utförandet av immateriella tjänster, måste man individualisera bedömningen till den aktuella yrkesgruppen.⁴⁷ Vanligtvis bildas normer och kutym för vilka kunskaper konsulter verksamma inom en viss bransch skall besitta, och för hur de i övrigt skall bedriva sin verksamhet.⁴⁸ Exempelvis anses en advokat som handlar i strid med god advokatsed, fastställd av advokatsamfundet, i regel ha handlat culpöst.⁴⁹

Ibland är normerna inom en viss bransch så många och komplicerade, att det inte är möjligt att känna till dem alla. Ytterst sällan tas emellertid hänsyn därtill, eller andra subjektiva grunder, för att konsulten avviker från branschens normer. Det är förklaringen till att vissa författare vill beteckna det stränga ansvaret som objektivt. Det stämmer dock inte med vad som traditionellt betecknas som strikt ansvar.⁵⁰

Konsultens professionsansvar, kan i enlighet med det som beskrivits ovan, betecknas som ett metodansvar.⁵¹ För att bedöma om konsulten har brutit mot branschens normer, sker en bedömning av på vilket sätt konsulten har tagit sig an uppdraget.

Konsulten ansvarar för att ett visst resultat uppnås (resultatansvar) endast om han garanterat ett visst resultat eller lämnat felaktiga uppgifter på ett kategoriskt sätt, vilket givit uppdragsgivaren en falsk känsla av tillit. Konsulten ansvarar i dessa fall, även om han har följt den metod som bildar norm i branschen⁵²

NJA 1987 s. 692, som rör en värderingsmans skadeståndsansvar, visar på ett tydligt sätt hur metodansvaret verkar. Det värde en värderingsman sätter på en fastighet vid fastighetsvärdering lär knappast bli detsamma, som en annan lika kunnig värderingsman skulle sätta på samma fastighet. Värderingen innehåller flera subjektiva moment, vilket lämnar stort utrymme för egna bedömningar. Betydande avvikelser mellan värderingen och

---

⁴⁷ Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s. 513.

⁴⁸ Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 22.

⁴⁹ Heuman, Lars, Advokatens rättsutredningar, s. 12 (Stockholm 1987).

⁵⁰ Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 22.

⁵¹ Heuman, Advokatens rättsutredningar, s. 25.

⁵² Heuman, Advokatens rättsutredningar, s. 26.

ett senare visat verkligt värde kan accepteras, utan att värderingsmannen skall anses ha varit försumlig, enligt Högsta domstolen. När däremot värderingsmannen har brustit i de krav på undersökning som man skäligen kan ställa på en sådan yrkesutövare, och det som i det aktuella fallet lett till att en oriktig och vilseledande uppgift förmedlats, är situationen en annan. Han utförde med andra ord inte värderingen enligt en för värderingsmän godtagbar metod, vilket medförde att han blev skadeståndsskyldig.

I sammanhanget kan även nämnas NJA 1957 s. 62, som illustrerar vilka krav man kan ställa på en anlita juridisk rådgivares rättsutredningar. Genom att inte ha läst ett välkänt arbete i sakrätt befanns han ha varit försumlig.

2.2.4.3 Tillitsansvar och skadeståndsrättslig immunitet.

Vissa författare betonar, att branschnormerna endast bör ses som en utgångspunkt för culpabedömningen.⁵³ Om t. ex. uppdragsgivaren begärt, att en konsult skall utföra ett uppdrag under kraftig tidsnöd, vilket gör det omöjligt att iaktta normal noggrannhet, bör risken för att misstag begås ligga på uppdragsgivaren. En förutsättning för att konsulten skall kunna begränsa sitt ansvar, är att han avger en riskanalys, där han förklarar problemen och farorna med de villkor uppdragsgivaren ställt upp. Uppdragsgivaren har begärt att få uppdraget utfört under speciella omständigheter och måste själv kunna överväga riskerna därmed.

Konsultansvaret bedöms efter vilket mått av tillit uppdragsgivaren med fog kunnat fästa till det av konsulten utförda uppdraget.⁵⁴ Konsultens riskanalys utesluter befogad tillit avseende de risker som där redogjorts för. Det gäller dock för konsulten att kunna säkra bevisning om att en sådan riskanalys har presenterats för uppdragsgivaren.

---

⁵³ Kleineman, JT 1994/95 s. 703.

⁵⁴ Kleineman, SvJT 3/98 s. 191.

Kravet på att uppdragsgivaren skall ha haft befogad anledning att fästa tillit till information lämnad av konsulten, kan även beskrivas i termer av skadeståndsrättslig immunitet.⁵⁵ Om råd eller information lämnats av konsulten i en sådan situation, eller varit av ett sådant slag att mottagaren inte har haft någon befogad rätt att sätta tillit därtill, så kan konsulten sägas vara immun mot skadeståndskrav.

Råd inom privatlivets sfär hör till detta ansvarsfria område, oavsett om konsulten insett att den som frågat om råd skulle komma att förlita sig därpå eller inte. Så länge konsulten inte gör något straffbart, eller uppsåtligen förleder den rådfrågande, torde immuniteten upprätthållas.⁵⁶ När gränsen är flytande till en kommersiell relation kan eventuellt grov vårdslöshet göra att immuniteten bortfaller, men något positivt stöd för detta finns inte i svensk rätt.⁵⁷

Det kan vara svårt att dra gränsen för vad som tillhör det immunitetsskyddade privatlivets sfär. Ett klassiskt exempel är advokaten som tillfrågas i en rättslig angelägenhet av bordsgrannen under en middag. Det avgörande är inte hurvida advokaten kräver vederlag för sina tjänster. Ofta kan en ekonomisk prestation aktualiseras först vid ett senare tillfälle, t. ex. genom att en tvist går till domstol med advokaten som ombud, vilket gör att rådgivningen ändå kan sägas ingå i konsultens professionella verksamhet.

Avgörande är istället att det inte kan krävas av konsulten att han engagerar sig i frågeställningen p.g.a. de omständigheter varunder rådet ges, d.v.s. enligt det fristående tillitsansvarets principer.⁵⁸ Olika tillitsskapande eller tillitsförsvagande element samverkar. Advokaten torde t. ex. ha ett mindre ansvar om en vän ringer upp honom på telefon och ber om råd, jämfört med om vännen söker upp advokaten på dennes kontor.

Det är viktigt att inte blanda ihop vad jag här kallar för tillitsansvar med den inom nordisk avtalsrätt dominerande s.k. ”tillitsteorin”, som stadgar att rätten att förlita sig på

---

⁵⁵ Jfr. resonemanget om vissa skrås traditionella skadeståndsrättsliga immunitet under avsnitt 1.1.

⁵⁶ Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s. 513.

⁵⁷ Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s. 514.

rättshandlingar grundar sig i god tro.⁵⁹ Konsultansvaret är nämligen, vilket tidigare nämnts (2.2.3.3), snarare besläktad med läran om ansvar för culpa in contrahendo än ett kontraktsåtagande.

2.2.4.4 Specialistansvar.

Om en konsult åtar sig ett uppdrag på ett område där han utger sig för att vara specialist, innebär det att han åtar sig att utföra uppdraget på ett särskilt skickligt sätt. Principen om tillit gäller, vilket gör att specialistens culpaansvar bedöms efter ännu mer individualiserade måttstockar än den ”vanlige” konsultens.⁶⁰ Specialistansvaret kan sägas utgöra ett avtalsvillkor, vilket gäller om konsulten personligen, eller genom annonsering, utgett sig för att vara särskild expert på området.⁶¹

I NJA 1981 s. 1091 uttalar sig Högsta domstolen om det särskilda ansvar som åvilar specialisten. Tvisten rörde en fastighetsägare som nekats tillstånd att uppföra ett antal fritidshus inom strandskyddade områden. Fastighetsägaren stämde genom sitt juridiska ombud, anställd på Lantbrukarnas Ekonomi-Aktiebolag (LEAB), staten med yrkande om ersättning för förlorad bebyggelserätt. På LEAB:s brevpapper angavs bl. a. att man var specialist på expropriation och naturvårdsärenden.

Det anlitate juridiska ombudet missade att framställa en s.k. indexuppräknning av den begärda ersättningen för tiden efter stämningsansökans delgivning. Fastighetsägaren, som hävdade att ombudet varit försumlig och därigenom vållat honom skada, lämnade in en stämning mot LEAB.

LEAB:s verksamhet var till väsentlig del inriktad på service, rådgivning och juridiskt biträde i fastighetsrättsliga ämnen, däribland frågor om tillämpningen av naturvårdslagens

---

⁵⁸ Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s. 515.

⁵⁹ I svensk rätt kommer tillitsteorin särskilt till uttryck i 32§ 1 st. avtalslagen.

⁶⁰ Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s. 513.

⁶¹ Heuman, Advokatens rättsutredningar, s. 88.

bestämmelser. Fastighetsägaren hade därmed, enligt Högsta domstolen, ett befogat anspråk på att kunna betrakta sitt juridiska ombud som specialist, och som specialist borde ombudet ha känt till problemet.

Specialistansvaret grundas, enligt Högsta domstolen, på att tjänsten man erbjudit låg inom det specialområde man varit särskilt inriktat på. Således åvilar det strängare ansvaret bolaget, oberoende av huruvida klientens val av konsult verkligen berodde på att han ville ha hjälp av en expert. Vidare kan man dra slutsatsen att specialistansvaret knyts till bolaget och inte till den enskilda konsulten. Om konsulten som får uppdraget inte är expert på området, får denne lämna över uppdraget till någon kollega som besitter de erforderliga expertkunskaperna.

Vissa författare hävdar, att specialistansvaret kräver att bolaget verkligen utåt givit uttryck för vara specialiserat på området.⁶² Högsta domstolens dom kan, enligt detta synsätt, ses mot bakgrund av att käranden särskilt påstått att bolagets brevpapper innehöll en uppgift om specialisering.

2.2.4.5 Konsulters pedagogiska plikt vid rådgivning.

I rättspraxis har på senare tid ställts upp ett ännu strängare culpaansvar vid professionell rådgivning än vad branschnormerna normalt stadgar. Enligt detta synsätt har konsulten en pedagogisk plikt att se till att uppdragsgivaren verkligen förstått innebörden av de råd som förmedlats. Konsulten kan alltså bli ansvarig, även om han upprätthållit en professionell standard vid själva utförandet av uppdraget, men brustit vid redovisningen av hur uppdraget skall tolkas.⁶³

---

⁶² Heuman, Advokatens rättsutredningar, s. 89.

⁶³ Kleineman, JT 1996/97 s. 1003.

Högsta domstolen illustrerar i NJA 1994 s. 532 hur man bör resonera.⁶⁴ Ett möbelföretag hade hos Statens Provningsanstalt beställt bl. a. ett ljushärdighetstest, för att avgöra ett tygs lämplighet för utomhusbruk. Företaget hade i ett brev till provningsanstalten särskilt framhållit att tyget var avsett för utomhusbruk, och provningsanstalten hade i en informationsbroschyr sagt sig göra tester för praktiskt bruk. Kort därefter presenterade provningsanstalten resultatet av utförda tester. Det testade tyget hade en ljushärdighet klass 3-4 på en skala 1-8. Beställaren av testet var osäker på vad ljushärdighet klass 3-4 innebar, men ansåg ett resultat mitt på skalan vara godtagbart. För att ha något att jämföra med beställdes emellertid, med direkt referens till det tidigare testet, ytterligare ett test av ett annat tyg, vars ljushärdighet man hade goda erfarenheter av. Detta tyg befanns, enligt samma test, ha ljushärdighet klass 4. Utifrån testresultaten beslöt familjeföretaget att köpa in tyget. En kort tid efter att man startat försäljningen av utemöbler klädda med det testade tyget, började emellertid kundreklamationer att anlända, p.g.a. att tyget blekts i solljus. Vid praktisk användning var skillnaden på ljushärdighet stor mellan de två testade tygerna. Förnyade tester genomfördes, som i stort sett stämde med de tidigare. Under tiden problemen hade fortgått, hade möbelföretaget blivit medvetet om att varje steg på skalan innebar en fördubbling av ljushärdigheten. Skalan var logaritmisk, och två tyger som uppnått nästan samma testvärde kunde sålunda i praktiken uppvisa avsevärda olikheter i egenskaper. Möbelföretaget yrkade skadestånd av staten för kostnader och uteblivna försäljningsintäkter.

Högsta domstolen kom fram till att Statens Provningsanstalt visserligen upplyst om att tyget var avsett för utomhusbruk, men att beställaren inte hade krävt något speciellt utlåtande om tygets lämplighet för sådant bruk. Avtalet mellan parterna gällde enbart testning av tyget, vilket utförts enligt vedertagna metoder utan att några misstag begåtts. Det var sålunda ej möjligt att grunda skadeståndsskyldighet p.g.a. fel. Enligt Högsta domstolen fick det dock anses åligga ”den uppdragstagare som mot betalning åtar sig att utföra en tekniskt komplicerad analys att redovisa resultatet av denna analys på ett sätt som tillåter uppdragsgivaren att dra rimliga och korrekta slutsatser av dessa resultat”. Av särskild vikt

---

⁶⁴ Det aktuella fallet rörde snarast förmedling av beställd information, men uppdragets karaktär ligger

är att analysresultaten inte framläggs på ett sätt som är ägnat att skapa missförstånd om deras innebörd. Behovet av klarläggande uttalande kan dock variera beroende på omständigheterna, varvid särskilt den kunskap som kan antas föreligga hos uppdragsgivaren framstår som betydelsefull. Då inga upplysningar hade lämnats om hur klassificeringsskalan skulle tolkas, vilket lätt kunde föranleda missförstånd av det aktuella slaget, ansåg Högsta domstolens majoritet,⁶⁵ att Statens Provningsanstalt varit vårdslös. Provningsanstalten hade inte "haft fog för att antaga" att de speciella omständigheterna vid tolkningen av testresultatet "var välkända för uppdragsgivaren". Den otillräckliga informationen föranledde att möbelföretaget misstolkade testresultatet, och att man fattade beslut om att köpa in tyget "på delvis felaktiga premisser". Det yrkade skadeståndet utdömdes i sin helhet.

Samma stränga syn på konsultens pedagogiska ansvar visade Högsta domstolen i NJA 1997 s. 65, som gällde en besiktningsmans ansvar för en fastighetsbesiktning beställd av två privatpersoner inför ett förestående fastighetsköp. Besiktningsmannen hade upptäckt vissa brister i konstruktionen av fastighetens ventilation, vilka han rapporterat både muntligen och skriftligen. Han hade dock underlåtit att informera om de risker för framtida skada, som dessa brister innebar. Flera år senare befanns huset vara rötskadat. Besiktningsmannen menade, att uppdraget inte innebar att han skulle varna för riskerna med vissa konstruktioner. Högsta domstolens majoritet höll dock inte med honom, utan fastställde hovrättens dom, där besiktningsmannen befunnits vårdslös genom att han inte upplyst om risken för rötskador, och inte heller styrkt att han lämnat sådana uppgifter att köparna kunnat inse risken med konstruktionen.

Domen är synnerligen sträng mot besiktningsmannen. Han hade i besiktningsutlåtandet påpekat bristerna och att dessa borde åtgärdas. Man kan fråga sig, om domen innebär, att konsulter i allmänhet alltid måste avge en riskanalys i samband med uppdragets slutförande.

---

nära direkt rådgivning, se Kleineman, JT 1994/95 s. 715

⁶⁵ Två ledamöter var skiljaktiga och avgav ett särskilt yttrande, där man framhöll att rutinerna för rapportering av testresultat hade följts och att möbelföretaget var så väletablerat inom den aktuella branschen att det fanns fog för att anta att det kunde tolka analysresultatet.

Antagligen inte, men konsulten måste vara mycket noga med att formulera sina expertutlåtanden så, att uppdragsgivaren kan dra rimliga och relevanta slutsatser.⁶⁶

De två ovan refererade rättsfallen har båda gällt tekniska konsulters ansvar. Den pedagogiska plikten gäller även för andra konsulter. I NJA 1994 s. 598, som gällde en banks ansvar för skatterådgivning, vilken föranlett en företagare att vidta vissa transaktioner för att undgå reavinstskatt, visade Högsta domstolen visserligen större förståelse för bristen på direkt riskanalys. Den transaktion företagaren vidtog, baserad på bankens råd, underkändes enligt lagen om skatteflykt. Banken hade haft visst fog för sina råd, men senare praxis visade att man haft fel. Högsta domstolen kritiserade banken för att man borde insett hur stor osäkerheten var, och sedan slog man fast en grundprincip för bedömning av komplicerade rättsfrågor. Principen stadgar, att den som ger råd i komplicerade rättsfrågor skall fästa uppdragsgivarens uppmärksamhet på att prejudikat saknas, och att rättsläget är osäkert. Behovet av sådan information beror dock på vem uppdragsgivaren är, vilka kvalifikationer han har, och om han redan känner till problematiken. Det kan finnas fall där det är så uppenbart att rättsläget är osäkert, att inget påpekande behövs.

Banken räddades från skadeståndsskyldighet genom att företagaren deltagit vid ett möte för sina kunder, där man bl. a. gått igenom rekvisiten i generalklausulen mot skatteflykt. Företagaren hade sålunda fått information om klausulen, och kunde därför inte vara omedveten om att transaktionen han senare gjorde innebar vissa risker. Banken ansågs därför inte ha varit oaktsam.

Utifrån de tre rättsfall jag gått igenom ovan och NJA 1995 s. 693, som gäller en fondkommissionärs informationsansvar vid handel med indexoptioner, verkar det som om man skulle kunna dra slutsatsen att den pedagogiska plikten för tekniska konsulter bedöms extra strängt. I båda fallen avseende tekniska konsulters ansvar, förekom det dock skiljaktiga meningar i Högsta domstolen.

---

⁶⁶ Kleineman, JT 1996/97 s. 1005.

2.3 Särskilt om konsultansvaret gentemot annan än kontraktspart.

2.3.1 ”Spärregeln”.

Det är en självklarhet att fysiska skador på person eller sak skall ersättas även utanför kontraktsförhållandet. När det gäller ren förmögenhetsskada, som är av störst intresse för konsultansvaret (se 2.1.5), har utgångspunkten i svensk rätt länge varit den rakt motsatta. Ersättning för ren förmögenhetsskada i en utomobligatorisk relation har knutits till straffansvaret. Enligt 2 kap. 4§ skadeståndslagen, vilken brukar kallas ”spärregeln”, ersätts ren förmögenhetsskada som vållats genom brott. Spärregeln är en huvudregel som visar på en avvisande inställning till att ersätta ren förmögenhetsskada utanför kontraktsförhållandet.⁶⁷ I många fall är det fullt tillåtet att tillfoga andra ren förmögenhetsskada, t. ex. i en konkurrenssituation mellan två företag. Så länge inget brott begås är allt tillåtet för att hävda sig i konkurrensen.⁶⁸

2.3.2 Kontraktsliknande relation.

I propositionen till skadeståndslagen gjorde departementschefen ett uttalande av stor vikt, där han förklarade, att de avtalsrättsliga skadeståndsreglerna kan ha en verkan i en relation där inget avtal föreligger, men som trots det uppvisar kontraktsliknande drag.⁶⁹ Detta uttalande har föranlett de svenska domstolarna, att mer eller mindre långsökt försöka ”kvalificera” rättsförhållandet mellan skadevällare och skadelidande som kontraktsrättsligt eller kontraktsliknande, så att skadestånd skall kunna dömas ut för en ren förmögenhetsskada i fall där man ansett det motiverat.⁷⁰

---

⁶⁷ Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s. 83.

⁶⁸ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 69.

⁶⁹ Prop. 1972:5 s. 448.

När det gäller konsultens ansvar för rådgivning, synes själva rådgivningen förutsätta någon form av uppdragsförhållande, vilket gör det okomplicerat att kvalificera relationen som kontraktsrättslig eller kontraktsliknande. Det finns dock ingen klar gräns mellan rådgivaransvar och ansvar för annan informationsförmedling, som inte låter sig "kvalificeras" lika enkelt.⁷¹ Betydelsen av en kontraktsrättslig relation, byggd på rådgivning, jämfört med informationsförmedling etc., kan lätt leda till en olycklig begreppsjurisprudens, där definitionen av rättsförhållande blir viktigare än skadeståndreglernas rättspolitiska innehåll.

2.3.3 Rent utomobligatoriska relationer.

I propositionen till skadeståndslagen skrev departementschefen, att den nya lagen inte skulle ändra gällande rätt eller var avsedd att hindra en rättsutveckling genom praxis i riktning mot ett vidgat ansvar för ren förmögenhetsskada.⁷² Tidigare praxis och bestämmelser inom den speciella skadeståndsrätten kan sålunda användas för analogier.⁷³ Ett i doktrinen mycket omdiskuterat fall, där Högsta domstolen valt att utifrån en analogi från en uttrycklig lagbestämmelse utsträcka ansvaret mot tredje man, är NJA 1996 s. 224.⁷⁴ Fallet gällde en revisor som medverkat till en vilseledande värdering av ett bolag, där han tidigare varit revisor. Revisorn ansågs skadeståndsskyldig, enligt aktiebolagslagen (ABL) 15:2 jämfört med 15:1, gentemot en av värderingen vilseledd bank, trots att medverkan legat utanför hans egentliga åligganden som revisor. Anledningen var, att han ursprungligen anlätats i sin egenskap av revisor. Orsakssambandet mellan revisorns handlande och bankens kreditgivning gick att fastställa.

HD:s bedömning av ansvaret utifrån ABL 15 kap. har kritiserats. Revisorn var inte revisor i det aktuella bolaget när han orsakade skadan. Detta analogislut innebär att anställda

---

⁷⁰ Kleineman, Jan, JT 1993-94 s. 718ff.

⁷¹ Kleineman, 3/98 SvJT s. 201.

⁷² Prop. 1972:5 s. 568.

⁷³ Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s. 139.

⁷⁴ Kleineman, 3/98 SvJT s. 203.

revisorer, vilka normalt är skyddade enligt SkL 4:1 (principalansvar), riskerar att bli personligt skadeståndsskyldiga enligt ABL:s bestämmelser om revisorer, när de utför andra uppdrag på konsultbasis.

Med det s.k. Kone-fallet, NJA 1987 s. 692, har Högsta domstolen öppnat dörren för en rättsutveckling, som kan ge ökade möjligheter i framtiden att döma ut skadestånd för ren förmögenhetsskada i rent utomobligatoriska förhållande. I detta fall valde Högsta domstolen, till skillnad från både tingsrätten och hovrätten, att inte beskriva relationen mellan skadevällaren och den skadelidande i kontraktsrättsliga termer.⁷⁵

Fallet rörde en värderingsman, anställd på företaget K-konsult, som av oaktsamhet begick ett betydande fel vid utfärdandet av ett värderingsintyg avseende en fastighet.

Uppdragsgivaren var en fastighetsbyrå, som skulle köpa fastigheten. Intyget kom senare att ligga till grund för ett lån, som investmentbolaget Kone beviljade fastighetsbyrån.

Fastighetsbyrån gick sedermera i konkurs, och fastigheten visade sig vara långt mindre värd än vad värderingsmannen angivit i värderingsintyget. Värderingsmannens arbetsgivare K-konsult befanns skadeståndsskyldiga gentemot Kone, trots att ingen kontraktsliknande situation förelåg.

Högsta domstolen slog fast att det inte var möjligt att göra generella uttalanden om skadeståndsskyldigheten för en värderingsman, utan man begränsade sig till att behandla värderingsintyg avseende fast egendom, avgivet av en som yrkesmässigt åtar sig att värdera sådan egendom. Vidare förklarade Högsta domstolen, att avsikten med ett värderingsintyg är att det skall fungera som beslutsunderlag vid rättsliga förfoganden över fastigheten. Det måste stå klart att för värderingsmannen, att intyget kan komma att användas för skilda ändamål och av flera personer. Det går inte att komma ifrån att andra än uppdragsgivaren fäster avseende vid ett värderingsintyg. Om värderingsmannen enbart ansvarar gentemot uppdragsgivaren, skulle det leda till åtskilliga dubbelvärderingar utan någon egentlig fördel för fastighets- och kreditmarknaden. Därför talar, enligt Högsta domstolen, övervägande

---

⁷⁵ Kleineman, 3/98 SvJT s. 202.

skäl för att den som med fog fäster tillit till ett värderingsintyg inte skall bära följderna av en skada, som orsakats av värderingsmannens vårdlöshet. Skadeståndsansvaret vid yrkesmässig fastighetsvärdering skall således, enligt Högsta domstolen, även omfatta skada som åsamkats tredje man, om inte förbehåll om frihet från sådant ansvar gjorts i intyget.

I och med dessa uttalanden har Högsta domstolen godtagit en allmän princip för yrkesutövares ansvar mot tredjeman, som innebär att professionsansvar kan åläggas även i icke-kontraktuella, s.k. utomobligatoriska relationer.⁷⁶ Det finns kritiker som hävdar att ett så vidsträckt utomobligatoriskt ansvar medför betänkligheter.⁷⁷

Avgörande för Högsta domstolens motivering synes vara att tredje man ”med fog satt sin tillit” till värderingsintyget. Precis som vissa hävdar skall ske vid bedömningen av professionsansvaret gentemot kontraktspart (2.2.4.2), tillämpar Högsta domstolen ett tillitsbaserat resonemang. Endast om tredje man tillhör en krets som haft fog att sätta sin tillit till värderingsintyget inträder ansvar.⁷⁸ För att avgöra om tilliten skall anses befogad, gör Högsta domstolen även en rättspolitisk värdering av vikten av att andra än uppdragsgivaren skall kunna förlita sig på värderingsintyget. Tillit anses viktigt för att undvika onödig dubbelvärdering.

Högsta domstolen pekar även på den ovan beskrivna ”the end and aim rule” (2.2.3.3), där värderingsmannens insikt om intygets användning används för att avgränsa ansvaret. Även om relationen beskrivits som helt utomobligatorisk av Högsta domstolen, kan man möjligtvis genom tillämpningen av denna princip skönja ett visst kontraktliknande inslag i relationen.⁷⁹

2.3.4 Kommentar.

---

⁷⁶ Kleineman, 3/98 SvJT s. 202.

⁷⁷ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 78.

⁷⁸ Kleineman, 3/98 SvJT s. 202.

⁷⁹ Kleineman, 3/98 SvJT s. 203.

Utanför kontraktrelationen torde presumptionen snarast vara att det saknas fog för tillit. De individuella omständigheterna i fallet faller emellertid avgörandet. En förutsättning för befogad tillit verkar dock, enligt de analyserade rättsfallen, vara att man rör sig åtminstone i gränsområdet till kontraktsansvaret. Vidare torde man kunna säga konsulten inte har samma pedagogiska plikt gentemot tredje man, och att den som använder sig av information som konsulten avgett har en större undersökningsplikt.⁸⁰

2.4 Konsulters ansvarsbegränsningar.

2.4.1 Riskanalys.

Det sätt varpå konsulten formulerar råd och information, är av yttersta vikt för hur ansvaret senare kan komma att bedömas. En uttrycklig garanti gör att ansvaret blir strikt, medan en riskanalys, där man pekar på riskerna med den metod konsulten använt vid uppdragets utförande, innebär att konsulten begränsar sitt ansvar. Konsulten talar om för uppdragsgivaren vilken grad av tillit som är befogad. Riskanalysen begränsar konsultens ansvar, men kan inte betraktas som en friskrivningsklausul. Samma ansvarsbegränsande effekt kan dock uppnås.⁸¹ Tidigare (2.2.4.3) har jag närmare beskrivit tillitsansvaret och riskanalysens funktion.

2.4.2 Konsulters ansvarsfriskrivningar.

Konsulter är naturligtvis intresserade av att i största möjliga mån begränsa sitt ansvar och därmed sina risker. Friskrivningsklausuler tillfogas skriftliga konsultavtal för att förändra skadeståndsansvaret, såvida inte tvingande regler lägger hinder i vägen. Dessa friskrivningar kan utformas på många olika sätt. De kan avse all skadeståndsskyldighet, vilket gör att uppdragsgivaren hänvisas till eventuella andra befogenheter som avtalet kan ge honom, eller

---

⁸⁰ Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s. 538.

endast vissa specificerade typer av skador, som konsulten inte vill ta ansvar för. Vidare kan ansvaret begränsas till ett preciserat högsta belopp.

Alla friskrivningar godtas dock inte. Ibland förklarar domstolarna en friskrivningsklausul ogiltig, eftersom utformningen ej är acceptabel. Det går t. ex. aldrig att friskriva sig från uppsåtligt eller grovt vårdlöst handlande.⁸²

När det gäller utformningen av giltiga friskrivningsklausuler för konsulter är rättsläget osäkert, eftersom det i stort sett saknas praxis.⁸³ I NJA 1987 s. 692 ”Kone-fallet (2.3.4) visar Högsta domstolen, att man principiellt erkänner en rätt för konsulten att friskriva sig. I ett uttalande säger Högsta domstolen, att det finns en möjlighet för konsulten att i ett värderingsintyg avseende en fastighet friskriva gentemot en tredje man, som kan tänkas komma att använda sig av intyget vid ett senare tillfälle. Då det är möjligt att friskriva sig mot tredje man, måste det även vara möjligt gentemot uppdragsgivaren.

Ofta är emellertid konsultuppdragen av en sådan förtroendekaraktär, att det av etiska skäl inte är möjligt för konsulten att friskriva sig. För att upprätthålla förtroendet för den yrkesgrupp som konsulten tillhör, bör inte friskrivningar tillåtas vid enkla fall av rådgivning. Det följer av professionsansvaret, som slår fast att en viss metod, t. ex. god advokatsed, alltid skall följas. Inga förbehåll får göras. Vid mer komplicerade fall är däremot osäkerheten större.⁸⁴

Vidare uppstår en orimlig diskrepans mellan prestationerna, om konsulten friskriver sig från allt ansvar för det utförda uppdraget. Friskrivningsklausulen skulle förmodligen finnas vara oskälig enligt generalklausulen 36§ avtalslagen och jämkas i domstol. Samtidigt är det rent affärsmässigt tveksamt om någon uppdragsgivare skulle anlita en konsult som helt friskriver sig från ansvar.⁸⁵

---

⁸¹ Heuman, Advokatens rättsutredningar, s. 32-33.

⁸² Hellner, Speciell avtalsrätt, 2:a häftet, s. 226.

⁸³ Kleineman, 3/98 SvJT s. 205.

⁸⁴ Heuman, Advokatens rättsutredningar, s. 32.

⁸⁵ Smiciklas, Martin, Balans 12/88 s. 49.

Begränsade friskrivningar, avseende handlingar, situationer eller belopp, kan tänkas accepteras både av uppdragsgivare och domstol. Generalklausulen 36§ avtalslagen skapar dock alltid viss osäkerhet, särskilt i konsumentförhållanden. Vid stora projekt där konsultens ersättning är liten, jämfört med den skada han riskerar att orsaka uppdragsgivaren, måste det finnas vissa möjligheter till friskrivningar, för att konsulten överhuvudtaget skall våga ta sig an uppdraget.

Osäkerheten vid friskrivningar gör att konsulten, för att han skall minimera sina risker och känna sig lite säkrare, bör komplettera friskrivningarna med en pedagogiskt presenterad riskanalys, vilken, för att säkra bevisningen, skriftligen fogas till konsultavtalet.

2.5 Jämkning av konsulter skadestånd.

2.5.1 Allmänt.

Enligt den allmänna principen i svensk rätt är skadevällaren skyldig att ersätta hela den vållade förlusten, oavsett skadans storlek och hur skadan vållats.⁸⁶

Det finns dock ett antal undantag, både inom den speciella (t. ex. ABL 15:4) och allmänna skadeståndsrätten, vilka medger jämkning av skadeståndet till en skälig nivå. I skadeståndslagen 2:2-3 hittar man särskilda jämningsregler för barn, ungdomar och psykiskt störda. Vidare så ges det en möjlighet i skadeståndslagen 6:1, att jämka skadeståndet vid olika grad av vållande medverkan till skadan från den skadelidandes sida

2.5.2 Jämkning av oskäligt betungande skadestånd.

---

⁸⁶ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 429.

Av störst intresse för konsulten är den allmänna jämningsregeln i skadeståndslagen 6:2. Beteckningen ”allmän” är dock något missvisande, eftersom regeln enbart skall tillämpas i sällsynta undantagsfall.⁸⁷

Paragrafen, vars tillämpning kan aktualiseras vid alla typer av skadeståndsansvar och skador, har följande lydelse:

2§ Är skyldighet att utge skadestånd oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall beaktas.

Denna ”benådningsparagraf” bör ses mot bakgrund av möjligheten för den skadeståndsskyldige att teckna en ansvarsförsäkring.⁸⁸ Saknar den skadeståndsskyldige ansvarsförsäkring, eller täcker den inte uppkommen skada, kan ett skadeståndskrav få katastrofala ekonomiska konsekvenser, vilka ställt mot övriga omständigheter gör kravet oskäligt. För att bestämma huruvida skadeståndet skall jämkas, krävs det en närmare prövning av båda parternas ekonomiska ställning och omständigheterna runt den orsakade skadan. Det är mycket svårt att peka ut ett klart fall där jämkning skall ske. Täcks skadan däremot av en ansvarsförsäkring, kan skadeståndsskyldigheten aldrig anses oskäligt betungande.⁸⁹

I motiven till den allmänna jämningsregeln ställer sig lagstiftaren allmänt negativ till jämkning av företagares skadeståndsansvar, framförallt med hänsyn till allmänna kontraktsrättsliga principer. Enligt förarbetena till SkL 6:2 skulle det aldrig anses oskäligt, att den försumlige företagaren får betala fullt skadestånd. En mjukare attityd kan dock spåras i nyare lagstiftning, bl. a. konsumentköplagen 34§ och köplagen 70§, vilka ger säljaren större möjlighet att få skadeståndsansvaret jämkat. Då motiven till SkL 6:2 blivit något omoderna, behöver man inte längre var lika bunden till dem.⁹⁰ Det öppnar

---

⁸⁷ Bengtsson, Bertil, Nya jämningsmöjligheter? Festskrift till A. Agell, s. 52 (Uppsala 1994).

⁸⁸ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 429.

⁸⁹ Prop. 1975:12 s.138.

⁹⁰ Bengtsson, Nya jämningsmöjligheter? s. 64.

möjligheter för ett jämkat konsultansvar, särskilt då skadeståndet utgjort en svårförutsebar risk.⁹¹

Det ingår emellertid i konsultens professionsansvar att vara medveten om riskerna med verksamheten,⁹² vilket gör det svårt för konsulten att åberopa jämkning, med motiveringen att ansvarsförsäkring saknas. Om ansvarsförsäkring saknas, utan att ett ursäktligt misstag begåtts, får konsulten skylla sig själv och, oavsett de ekonomiska konsekvenserna, betala skadeståndet fullt ut.⁹³ Vissa konsulter, t. ex advokater och revisorer, har t.o.m. pålagts en direkt skyldighet att teckna ansvarsförsäkring upp till ett visst belopp.

Situationen är annorlunda när konsulten har en ansvarsförsäkring, som inte täcker den uppkomna skadan. För att avgöra huruvida jämkning enligt SkL 6:2 är aktuellt, måste man fastställa vilket försäkringsskydd konsulten *bör ha*. Olika krav kan ställas utifrån konsultens möjligheter att överblicka sitt försäkringsbehov. En revisions- eller advokatbyrå som tillhör de främsta inom sin bransch, antas även ha de bästa ansvarsförsäkringar som marknaden kan erbjuda.⁹⁴

Kan konsulten visa att han är försäkrad på ett lämpligt sätt borde det finnas förutsättningar för jämkning enligt SkL 6:2. Konsultansvaret bör inte orsaka att konsulten tvingas lägga ner verksamheten p.g.a. en ödelagd ekonomi.⁹⁵ Det slutliga avgörandet beror dock alltid på de individuella omständigheterna, vilka måste vägas mot varandra.

Då konsulten numera, i takt med internationaliseringen av försäkringsmarknaden, i stort sett kan teckna ett fullständigt försäkringsskydd, blir det en mycket svår uppgift att fastställa hur konsulten lämpligen bör vara försäkrad. Utrymmet för jämkning har säkerligen blivit mindre, men rättsläget är osäkert.⁹⁶

---

⁹¹ Bengtsson, Nya jämningsmöjligheter? s. 73.

⁹² Kleineman, 3/98 SvJT s. 206.

⁹³ Jfr. NJA 1992 s. 782.

⁹⁴ Kleineman, 3/98 SvJT s. 206.

⁹⁵ Kleineman, 3/98 SvJT s. 208.

⁹⁶ Kleineman, 3/98 SvJT s. 209.

Vilken grad av försäkringsskydd konsulten skall ha, kan bli föremål för reglering i konsultavtalet. En sådan klausul tillsammans med en friskrivning, där ett maxbelopp som konsulten ansvarar för anges, kan både konsulten och uppdragsgivaren ha nytta av, då riskerna med uppdraget blir klarlagda. Konsulten kan ta sig an ett uppdrag, och förlita sig på att försäkringsskyddet enligt kontraktet är tillräckligt.

2.6 Granskning av ansvarsbestämmelserna i ett konsultavtal.

2.6.1 Allmänt om konsultavtal.

Alltför ofta sluts enbart muntliga avtal mellan konsulten och uppdragsgivaren, vilket utgör ett problem.⁹⁷ Det är av stor vikt för konsulten att ansvarsförhållandet är reglerat, då riskerna i vissa fall kan vara betydande. Skadeståndskraven gentemot konsulterna tenderar att bli allt högre, och uppdragsgivarnas benägenhet att se genom fingrarna vid konsultens misstag blir allt mindre.⁹⁸ Är förväntningar och krav på motparten redan från början ordentligt klarlagda i ett skriftligt kontrakt, kan senare besvikelser och tvister ofta undvikas.

Skriftliga avtal, som trots allt sluts mellan konsulten och hans uppdragsgivare, är ofta inte offentliga. Ingen av de konsulter som jag har varit i kontakt med har varit intresserade att få sina kontrakt granskade. Därmed blir man vid en granskning hänvisad till andra källor. En sådan är de standardavtal som används för att underlätta proceduren vid avtalslut.

Standardavtalen kan vara gemensamma för en hel bransch, och åstadkommer då i realiteten ett regelsystem inom branschen som ersätter icke tvingande lagbestämmelser. En sådan ”formulärrätt” är anpassad till branschens särskilda behov, och gör parterna

---

⁹⁷ Liman, Entreprenad- och konsulträtt, s. 177.

⁹⁸ Liman, Entreprenad- och konsulträtt, s. 195.

uppmärksamma på problem som kan uppkomma. Sådana standardavtal ger branschanpassade regler för ömtåliga tvistefrågor, vilket kan främja rättssäkerheten.⁹⁹ Klausulerna i standardavtalet riskerar knappast att bli jämkade som oskäligen enligt 36§ avtalslagen. Ett standardavtal kan dock alltid byggas ut med särskilda klausuler för den aktuella avtalsrelationen. Dessa särskilda klausuler medför emellertid större osäkerhet ur jämkningssynpunkt.

2.6.2 Ansvarsbestämmelserna i ABK 96.

För att titta närmare på hur ansvarsbestämmelserna i ett konsultavtal kan vara utformade, har jag valt att granska "*Allmänna Bestämmelser för Konsultuppdrag inom arkitekt- och ingenjörsvirksamhet av år 1996, ABK 96*", vilket är ett vid olika byggprojekt ofta använt standardavtal.

ABK 96 är utarbetat av Bygghandens Kontraktskommitté, som företräder uppdragsgivarna, d.v.s. byggherrarna, och Arkitekt- och Ingenjörsvirksomheterna, som företräder konsulterna. Aktuella konsultgrupper är arkitekter, vs-projektörer (värme och sanitet), byggnadskonstruktörer (ansvarar för byggnadens bärande delar) och el-projektörer etc..

De tekniska konsulttjänster som omfattas av ABK 96 är i större utsträckning än andra konsulttjänster av materiell natur, men som jag påpekat ovan (1.3.3) är gränsdragningen mellan materiella och immateriella tjänster bedräglig, och därför anser jag inte att man behöver göra någon större åtskillnad i ansvarshänseende. Däremot är antagligen denna typ av konsultavtal oftare skriftliga än vid rent immateriella uppdrag.

Grunden för konsultens ansvar hittar man i §4, som behandlar på vilket sätt konsulten skall genomföra uppdraget. §4.1 säger att konsulten skall genomföra uppdraget fackmässigt och med omsorg, vilket i princip slår fast att konsulten har ett professionsansvar och skall följa den metod som branschsedvanan påbjuder.

---

⁹⁹ Adlercreutz, Avtalsrätt I, s. 16.

De direkta bestämmelserna om konsultens skadeståndsansvar finns under §6 i ABK 96.

Huvudregeln i §6.1 stadgar:

”6.1 Konsulten ansvarar med nedan angivna begränsningar, för skada som han åsamkat beställaren genom vårdslöshet eller försummelse.”

Den här bestämmelsen skiljer sig inte nämnvärt från vad som gäller konsultansvaret enligt den allmänna skadeståndsrätten. När paragrafen stadgar att en skada skall ha inträffat, avses alla typer av skador utan begränsning. Kravet på visad kausalitet återfinns också i paragrafen.

Även bedömningen av vårdslöshet och försumlighet stämmer överens med det ovan beskrivna professionsansvaret. Konsulten skall visa en sådan fackmässighet och omsorg, som kan förutsättas vara allmän inom hans specialområde i branschen. Det svårt att dra gränsen för vad som skall anses vara acceptabel fackmässighet och omsorg, särskilt då det i stort sett saknas rättspraxis angående tekniska konsulter ansvar.¹⁰⁰ Det finns dock ett antal publicerade uttalanden av den delvis partsammansatta Konsultansvarsnämnden (2.6.3), vilka visar hur parterna i branschen själva ser på sitt ansvar.

Konsultansvarsnämndens uttalanden kan sägas spegla en branschsedvana, som utgör en nödvändig måttstock för att fastställa ansvar.

I en kommentar som tillfogats §6.1 fastställs en bevisbörderegeln med följande lydelse:

”Har beställaren påvisat att skadan beror på en felaktighet i konsultens handlingar eller en underlåtenhet av konsulten och därmed gjorts sannolikt att skadan har sin grund i vårdslöshet eller försummelse av konsulten, ankommer det på konsulten, om han vill fria sig från ansvar, att visa att felaktigheten eller underlåtenheten inte kan läggas honom till last såsom vårdslöshet eller försummelse.”

Härigenom klargörs beställarens bevisbörda, som innebär att beställaren endast behöver göra sannolikt att skadan orsakats av konsultens vårdslöshet eller försummelse, för att

---

¹⁰⁰ Höök, Rolf, Entreprenadjuridik, 2:a uppl., s. 24 (Stockholm 1997).

konsulten skall tvingas exculpera sig, d.v.s. bevisa motsatsen genom att visa på faktiska omständigheter.

Enligt §6.2 ansvarar konsulten för skador som upptäcks inom 10 år efter att uppdraget slutförts. En skada som görs gällande efter fem år måste dock, enligt §6.5, överstiga två basbelopp i värde.¹⁰¹ Den här klausulen innebär en väsentlig skärpning av konsultens ansvar gentemot vad som gällt tidigare, vilket lett till ökade kostnader för försäkringar och för att hålla arkiven välordnade inför eventuella framtida skadeståndsanspråk.¹⁰²

I §6.3 görs en beloppsmässig begränsning av konsultens sammanlagda skadeståndsskyldighet till 120 basbelopp (4 368 000 kr, år 1999) om inte annat avtalas. I en tillfogad kommentar sägs dock att skadeståndsskyldigheten *bör* avtalas med utgångspunkt från vad som är skäligt med hänsyn till uppdragets art och omfattning. Det gör att det i ABK 96 fastställda beloppet i princip enbart utgör en utgångspunkt för diskussioner. Konsulterna begränsar vanligtvis sitt ansvar genom klausuler i anbud eller uppdragsbekräftelser.¹⁰³ Ett visst förhandlingsutrymme verkar finnas åt båda håll.

För att undvika småtvister, vilka kan bli kostsamma då konsultansvarsskador ofta är svårutredda, finns det även en nedre begränsning, i §6.4, på ett halvt basbelopp *per uppdrag* för konsultens skadeståndsskyldighet. Om konsulterna har höga kostnader för experthjälp vid utredning av småtvister, slår det så småningom ändå tillbaka på beställarna som kollektiv, då kostnaderna bakas in i försäkringspremier och konsultarvoden.

För att konsulten inte skall försöka undgå sitt ansvar, slår §6.6 fast att konsulten ansvarar gentemot beställaren även för arbete som lagts ut på underkonsulter, eller annan som konsulten anlitat för att utföra uppdraget. Effekten blir att konsulten är mer försiktig vid valet av underkonsulter. Normalt gäller emellertid konsultens ansvarsförsäkring även för skador orsakade av underkonsulter.

---

¹⁰¹ Enligt SFS 1998:1184 är basbeloppet 36 400 kronor första halvåret 1999.

¹⁰² Liman, Entreprenad- och konsulträtt, s. 206.

¹⁰³ Liman, Entreprenad- och konsulträtt, s. 202.

Beställaren kan inte dra ut på framställandet av sina skadeståndsanspråk hur länge som helst. Enligt §6.8 måste anspråken framställas *snarast* efter det att skadan upptäckts, dock senast 3 månader efter utgången av fristen i §6.2, vilket tvingar beställaren till aktivitet om han vill ha ut något skadestånd. §6.9 ger dock en möjlighet att vänta med anspråk till dess motparten framställer anspråk, d.v.s. en rätt att kvittningsvis framställa anspråk.

Av intresse för konsultansvaret är även §4.4, som slår fast att ett godkännande eller besked av beställaren vid en granskning av konsultuppdraget inte befriar konsulten från ansvar.

I den till paragrafen tillfogade kommentaren slår man fast följande:

”Om konsulten redovisar tekniska lösningar som kan bedömas vara förenade med särskilda risker följer också av kravet på fackmässighet och omsorg att konsulten skall informera beställaren om vilka fördelar respektive nackdelar som olika alternativ innebär. Detta kan exempelvis gälla oprövade tekniska lösningar. Om beställaren efter en sådan redovisning uttryckligen godkännt ett visst alternativ kan konsulten normalt inte anses ha åsidosatt kravet på fackmässighet och omsorg.”

Kommentaren följer delvis vad jag tidigare (2.2.4.3) kommit fram till angående riskanalysens roll vid begränsningen av professionsansvaret. Om konsulten på ett adekvat sätt beskrivit riskerna och beställaren ändå godkännt en viss metod, är den befogade tillit som beställaren kan fästa vid konsultens uppdrag begränsad.

Slutligen är §12 avseende försäkringar av vikt för den fortsatta framställningen. ABK 96 ställer krav på att konsulten skall ha vissa försäkringar. I §12.1 ställs krav på en egendomsförsäkring till ett betryggande belopp, avseende datamedia och andra handlingar som denne förvarar.

När det gäller ansvarsförsäkringar sägs följande:

”12.1 Om inte annat avtalats skall konsulten teckna och under ansvarstiden ha en konsultansvarsförsäkring med ett försäkringsbelopp som motsvarar avtalat skadeståndsansvar.”

Av den tillfogade kommentaren följer:

”Att konsulten har en försäkring som svarar mot ansvarsåtagandet kan vara av mycket stor vikt. Saknas föreskriven försäkring är detta normalt att betrakta som ett väsentligt kontraktsbrott, vilket ger beställaren hävningsrätt enligt 11.2 om inte detta med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet skulle framstå som oskäligt.”

Det fästs således en stor vikt vid att konsulten har en ansvarsförsäkring. Frånvaron därav utgör ett väsentligt avtalsbrott. I §12.3 stadgas dessutom att konsulten på begäran måste lämna bevis på att en konsultansvarsförsäkring finns.

Varför beställaren är så mån om att konsulten har en relevant ansvarsförsäkring och hur dessa försäkringar fungerar närmare, kommer jag att redogöra för i kapitel 3. Redan nu kan dock sägas att en tredje part, försäkringsbolaget, kommer in och spelar en central roll i relationen mellan parterna. Försäkringsbolagen accepterar som regel inte, att konsulten medger skadeståndsskyldighet utan att man gett sitt tillstånd. Det är nämligen försäkringsgivaren som tvingas betala ut ersättningen och ta den ekonomiska förlusten av ett sådant medgivande.

Granskningen av ansvarsbestämmelserna i ABK 96 har inte bara bekräftat vad jag tidigare kommit fram till avseende konsultansvaret, utan även pekat ut några särskilt intressanta frågor i konsultavtalet, som parterna ansett det nödvändigt att reglera. Dessutom har jag kunnat peka på klausuler avseende konsultens skyldighet att teckna ansvarsförsäkring, vilket får fungera som en naturlig introduktion till kapitel 3 Konsulters ansvarsförsäkringar.

2.6.3 Konsultansvarsnämnden.

I samband med granskningen av ABK 96 bör Konsultansvarsnämnden nämnas. Visserligen slår §13 fast, att om inget annat avtalats skall en tvist avgöras av allmän domstol, men i praktiken avgörs nästan alla tvister, där parterna inte kan enas, genom ett skiljeförfarande i Konsultansvarsnämnden.

För att utreda påstådda konsultskador krävs ofta komplicerade tekniska och juridiska bedömningar, vilket leder till långdragna ärenden med höga kostnader. Kostnader som oftast får bäras av försäkringsbolagen. Både försäkringsbolagen och branschorganisationerna är därför angelägna att kunna slita sina tvister på ett smidigare sätt, samtidigt som man vill garantera en rättsutveckling som överensstämmer med de värderingar som delas av de berörda parterna.¹⁰⁴ Ökad snabbhet i behandlingen av tvisten, och möjligheten att få in expertkunskap i dömandet, är två vanligt förekommande argument vid alla typer av skiljeförfarande.

För att åstadkomma detta bildades 1976 Konsultansvarsnämnden, som är sammansatt av en ordförande och tre ledamöter samt suppleanter. Ordföranden skall ha domarerfarenhet (perioden 1978-1985 satt en domare från Högsta domstolen som ordförande), medan övriga ledamöter är utsedda av konsultbranschen, beställarsidan och försäkringsbolagen.¹⁰⁵

En förutsättning för att Konsultansvarsnämnden skall ta upp ett ärende är att båda parter, d.v.s. konsulten och beställaren, önskar detta och att nämnden själv anser det lämpligt. Nämnden skall sedan verka för att avgörandena sprids i anonym form för att råda bot på den ”prejudikatstorka” som råder på området.¹⁰⁶

Då jag har tagit del av några av Konsultansvarsnämndens utlåtanden,¹⁰⁷ kan jag konstatera att de flesta ärendena är av en sådan utpräglad teknisk natur, att systemet med en permanent tillsatt skiljenämnd, som besitter expertkunskaper om byggbranschens speciella villkor, får anses väl motiverat. Om man skall avgöra vad som utgör fackmässig standard etc. och se till att ”prejudikat” bildas krävs stor erfarenhet av denna typ av ärenden.

---

¹⁰⁴ Liman, Entreprenad- och konsulträtt, s. 208.

¹⁰⁵ Konsultansvarsnämndens utlåtanden 1978-1985, s 1 (Stockholm 1985).

¹⁰⁶ Liman, Entreprenad- och konsulträtt s. 209.

¹⁰⁷ Konsultansvarsnämndens utlåtanden 1978-1985. s. 1.

3 Konsulters ansvarsförsäkringar.¹⁰⁸

3.1 Allmänt.

3.1.1 Ansvarsförsäkringens funktion.

Det finns inte någon given definition av försäkringsbegreppet.¹⁰⁹ För att klargöra vad som avses med ansvarsförsäkring, måste man beskriva dess funktion.

Alla försäkringar bygger på att försäkringstagaren vill skydda sig mot en risk av något slag. Med risk avses en oviss händelse. Ovissheten kan bestå i huruvida en händelse överhuvudtaget kommer att inträffa, eller i tidpunkten för händelsen. Vid ansvarsförsäkring består osäkerheten i risken för försäkringstagaren att bli ersättningsskyldig på skadeståndsrättslig eller annan grund. I den fortsatta framställningen avseende ansvarsförsäkringar, utgörs den relevanta risken i första hand av skadeståndsansvaret, som jag definierat det i 2.1.1.

Då det åvilar varje enskild yrkesgrupp av konsulter ett gemensamt professionsansvar, delar de samma risker. I försäkringssammanhang brukar man tala om att de bildar en riskgemenskap. Försäkringsgivaren kan ses som en representant för denna riskgemenskap.¹¹⁰ Genom sin sakkunskap på försäkringsområdet kan försäkringsgivaren bättre beräkna hur stor sannolikheten är för att en gemensam risk skall förverkligas. Det gör det möjligt för försäkringsgivaren, att mot en begränsad premie erbjuda dem som ingår i en särskild riskgemenskap ett fullgott försäkringsskydd. De av försäkringstagarna inbetalade premierna täcker tillsammans de risker som senare förverkligas i form av skadefall.

---

¹⁰⁸ Se avgränsningen (1.4.5).

¹⁰⁹ Hellner, Försäkringsrätt, s. 6.

¹¹⁰ Bengtsson, Bertil, Försäkringsrätt, 4:e uppl., s. 22 (Stockholm 1992).

Genom försäkringspremierna förvandlas risken för ekonomiskt förödande skadestånd till en periodiserad kostnad i rörelsen. Om konsulten dessutom är verksam på en fungerande marknad kan kostnaderna för försäkringsskyddet faktureras de olika uppdragsgivarna. Kostnaderna för de skador konsulten kan tänkas vålla kan då sägas ha kanaliseras och pulveriserats.¹¹¹ Pulveriseringen av risken är ofta direkt nödvändig, för att en riskfylld men nyttig affärsverksamhet skall kunna bedrivas.

Inom rättsekonomin för man ofta fram den viktiga roll ansvarsförsäkringen fyller för att minimera transaktionskostnaderna. Transaktionskostnaderna i skadeståndssammanhang är alla kostnader som läggs ner innan ersättningen når den skadelidande. Alla parter är intresserade av att dessa ”extra” kostnader kan hållas nere. Förutom att ansvarsförsäkringen leder till att kostnader p.g.a. insolventa skadevällare bortfaller, så besitter försäkringsbolagen kompetens att bedriva en effektiv skadereglering till ett konkurrensutsatt lågt pris. Segslitna och kostsamma domstolsprocesser kan ofta undvikas genom att försäkringsbranschen har inrättat ett system med rekommenderande nämnder, som sliter tvister på ett mer effektivt sätt.¹¹²

3.1.2 Ansvarsförsäkringens samverkan med skadeståndet.

Den moderna skadeståndslagen är utformad mot bakgrund av att finansieringen är eller bör vara säkrad genom någon form av ansvarsförsäkring.¹¹³ Möjligheten att teckna ansvarsförsäkring har ofta varit avgörande för utvecklingen i lagstiftning och rättspraxis mot strikt ansvar för viss farlig verksamhet.¹¹⁴ På samma sätt kan professionsansvarets stränghet ha påverkats av möjligheten till ansvarsförsäkring.¹¹⁵ I det enskilda fallet får dock i princip aldrig tillgången till ansvarsförsäkring avgöra huruvida skadestånd skall utgå. Frånvaro av ansvarsförsäkring kan istället eventuellt aktualisera jämkning av skadeståndsbeloppet (2.5).

---

¹¹¹ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 40.

¹¹² Roos, Carl Martin, Ersättningsrätt och Ersättningssystem, s. 248 (Stockholm 1990).

¹¹³ Roos, Ersättningsrätt och Ersättningssystem, s. 114.

¹¹⁴ Bengtsson, Bertil, Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållande, s. 1 (Uppsala 1960)

¹¹⁵ Hellner, Skadeståndsrätt, s.185.

Skadeståndet skall verka som ett incitament, för att få potentiella skadevällare att teckna en ansvarsförsäkring, som i realiteten kommer den skadelidande till godo. Den som lidit en ekonomisk skada är oftast i första hand intresserad av att få denna ersatt, skadeståndets reparativa funktion, vilket bättre kan garanteras om det finns en ansvarsförsäkring på skadevällarens sida.

Det uppstår en ”växelverkan” mellan skadeståndet och ansvarsförsäkringen, genom att ansvarsförsäkringen är en rättspolitisk förutsättning för åläggandet av skadeståndsansvar, samtidigt som skadeståndsansvaret förmår den som kan bli skadeståndsskyldig att teckna en ansvarsförsäkring.¹¹⁶

Den positiva synen på ansvarsförsäkringen, som betonar skadeståndets och ansvarsförsäkringens växelverkan, skiljer sig mot hur ansvarsförsäkringen uppfattades när den började slå igenom i slutet av förra århundradet. Vissa kritiker ansåg att ansvarsförsäkringen utgjorde ett hot mot skadeståndets funktion, genom att den befriar den ansvarige från att själv fullgöra skadeståndsansvaret.¹¹⁷ Man befarade att incitamenten att inte orsaka skada togs bort, den s.k. preventiva funktionen hos skadeståndet.

Försäkringsbolagen har emellertid intresse av att begränsa antalet skadefall. På preventiva grunder fogar försäkringsgivaren s.k. biförpliktelser till försäkringsavtalet. De innebär att visst handlande, t. ex. brottsligt, undantas från ansvarsförsäkringens täckning, samt att vissa säkerhetsföreskrifter måste följas. De omfattande undantagen i försäkringsskyddet, försäkringsbolagens aktiva arbete med att öka riskmedvetandet och i vissa fall höga självrisker för försäkringstagaren, gör argumentet om att ansvarsförsäkringen skulle minska preventionen mindre relevant.

Dessa preventiva ambitioner hos försäkringsgivaren, tillsammans med ovilja att försäkra vissa risker, begränsar ansvarsförsäkringens täckning, vilket inte minst drabbar den

---

¹¹⁶ Hellner, Skadeståndsrätt, s. 184.

skadelidande ur reparativt hänseende. Det blir den oundvikliga konsekvensen av att ansvarsförsäkringen bygger på en kompromiss mellan trygghet och prevention.

3.1.3 Försäkringsavtalslagen och jämkning av försäkringsklausuler.

Avtal om ansvarsförsäkring mellan konsult och försäkringsgivare, som driver försäkringsrörelse, regleras i lagen (1927:77) om försäkringsavtal (FAL).¹¹⁸

Systematiken i FAL bygger på en indelning i personförsäkring (liv-, olycksfalls- och sjukförsäkring) och skadeförsäkring (övriga försäkringar). Ansvarsförsäkringen klassificeras således alltid som en skadeförsäkring, trots att den kan omfatta ersättning för personskada. Bestämmelser avseende ansvarsförsäkring hittar man i de för person- och skadeförsäkring gemensamma paragraferna 1-33§§, i de allmänna skadeförsäkringsparagraferna 35-58§§ och i de särskilda paragraferna avseende ansvarighetsförsäkring 91-96§§.

FAL utgör en omfattande reglering av försäkringsavtalet, som väsentligen syftar till att skydda försäkringstagaren mot försäkringstagarens övertag vid fastställandet av försäkringsvillkoren.¹¹⁹ Före lagens tillkomst var villkoren ofta mycket stränga gentemot försäkringstagaren.

Försäkringsavtalslagens bestämmelser är emellertid ofta dispositiva.¹²⁰ I den mån inget annat anges råder full avtalsfrihet mellan parterna. Lagens tvingande bestämmelser avser till stor del försäkringstagarens förpliktelser (upplysningsplikt etc.), medan det råder avtalsfrihet avseende försäkringsgivarens ansvar.¹²¹ Försäkringsgivaren måste nämligen alltid ha friheten att bestämma vilka risker han vill försäkra. På rent affärsmässiga och

---

¹¹⁷ I Sverige företräddes denna åsikt främst av A. V. Lundstedt.

¹¹⁸ En ny försäkringsavtalslag är under arbete i regeringskansliet, ett arbete som har dragit ut på tiden.

¹¹⁹ Hellner, Försäkringsrätt, s. 61.

¹²⁰ FAL 3§.

¹²¹ Hellner, Försäkringsrätt, s. 63.

försäkringstekniska grunder skall försäkringsgivaren kunna avgöra om han vill försäkra en viss risk, och till vilken premie det bör ske.

Försäkringsgivarens rätt att fritt begränsa sitt ansvar, samtidigt som möjligheterna att lägga på försäkringstagaren ytterligare förpliktelser är begränsade, påverkar i många fall den praktiska utformningen av försäkringsklausulerna.¹²² Klausulerna utformas så att de skall kunna klassificeras som ansvarsbegränsningar, medan det verkliga syftet kan vara att lägga på försäkringstagaren ytterligare förpliktelser. Svåra gränsdragningsproblem uppstår därmed.

Även om det står parterna fritt att avtala bort de dispositiva bestämmelserna, fyller lagbestämmelserna en funktion, genom att de ofta anses ge uttryck för vad som skall anses utgöra god försäkringssed, d.v.s. grundade på sund praxis och rådande rättsuppfattning. Av denna anledning, och andra rent praktiska skäl, är det ofta naturligt för försäkringsgivaren att låta lagbestämmelserna gälla oförändrade på avtalet.¹²³

Egenskapade klausuler, som är alltför fördelaktiga för försäkringsgivaren, riskerar dessutom att bedömas som oskäligen och jämkas med stöd av generalklausulen i 36§ avtalslagen. Rättsfallet NJA 1989 s. 346, som gällde en pälshandlares stöldförsäkring, visar att det torde finnas ett relativt stort utrymme att jämka försäkringsvillkor enligt 36§ AvtL, även när försäkringstagaren är näringsidkare.¹²⁴

Det råder emellertid väldigt speciella arbetsförhållanden inom försäkringsväsendet, vilka domstolarna kan befaras sakna tillräcklig insikt om. Oftast besitter endast de i branschen verksamma försäkringsmännen tillräcklig kunskap om den särskilda försäkringsteknik, som ligger bakom formuleringen av en viss klausul i försäkringsavtalet. Försäkringsmarknaden förändras ständigt, riskerna blir annorlunda, vilket gör det svårt för utomstående att få

---

¹²² Hellner, Försäkringsrätt, s. 63.

¹²³ Hellner, Försäkringsrätt, s. 65.

¹²⁴ Bengtsson, Försäkringsrätt, s. 43.

inblick i förhållandena på marknaden.¹²⁵ Om domstolarna går in och jämkar villkoren i försäkringsavtalen, kan det få för domstolen oförutsebara konsekvenser på försäkringsmarknaden. Försäkringarna riskerar att bli tekniskt svårhanterliga, eller mindre ekonomiskt rimliga, vilket till sist går utöver riskgemenskapen. Försäkringsteknikens speciella avvägningar gör, att domstolarna bör vara restriktiva med att gå in och ändra i försäkringsvillkoren.

3.1.4 Fastställandet av ansvarsförsäkringens villkor och premier.

För försäkringsbolagen gäller det att kunna erbjuda en enhetlig försäkringsprodukt till en större riskgemenskap. När försäkringsbolagen fastställer villkoren och premien för en sådan riskgemenskaps ansvarsförsäkring, görs försäkringsmatematiska beräkningar avseende risken för skadefall, bedömningar av bl. a. administrationskostnaderna för skaderegleringen och vilka effekter vissa villkor kan ha på skadefrekvensen. Utifrån resultatet av dessa ekonomiska överväganden fastställs villkoren och premien för försäkringen.¹²⁶ När det gäller risker, innebär villkoren bl. a. att ersättningsutlösande händelser bestäms, så att de överensstämmer med vad som ligger till grund för beräkningarna. Vidare måste riskerna som omfattas vara ekonomiskt lämpliga att täcka med försäkring, vilket innebär att försäkringsskyddet som erhålls står i rimlig proportion till premien som erläggs.¹²⁷

I samband härmed brukar ofta framhåvas från försäkringsbolagens sida att ett skärpt skadeståndsansvar avspeglar sig i höjda premier. Exempelvis höjdes premien med 100% när Högsta domstolen skärpte ansvaret för värderingsmän i ”Kone-fallet”, NJA 1987 s. 692 (2.3.3). Frågan är dock om en sådan premiehöjning var motiverad ur risksynpunkt.¹²⁸ Undersökningar visar att betydelsen av ett skärpt skadeståndsansvar, och den ökade risken det innebär, ofta är begränsad i förhållande till övriga faktorer som påverkar

---

¹²⁵ Bengtsson, Bertil, Försäkringsteknik och civilrätt, s. 10 (Stockholm 1998).

¹²⁶ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt, s. 9.

¹²⁷ Hellner, Försäkringsrätt, s. 10.

¹²⁸ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt, s. 136.

premiesättningen, såsom risken för skadefall och höga administrationskostnader för skaderegleringen.¹²⁹ De höga premierna, för olika typer av ansvarsförsäkringar avseende ren förmögenhetsskada, kan i första hand förklaras av att skadorna ofta är av betydande omfattning och svårutredda, vilket gör det dyrt för försäkringsgivaren att reglera skadan.¹³⁰ Oavsett om försäkringstagaren verkligen är skadeståndsskyldig enligt gällande rätt, måste försäkringsbolaget bära utredningskostnaderna. För att kunna bestämma premien på ett bra sätt, blir därför ofta risken för skada i den försäkrade verksamheten av störst betydelse.

Trots att försäkringstekniken är alltför komplicerad för att kunna peka ut några enkla samband, utgör en väntad premiehöjning traditionellt ett viktigt motargument, som försäkringsgivarna antagligen kommer att fortsätta att använda sig av, när lagstiftare och domstolarna överväger ett skärpt skadeståndkrav.¹³¹

Försäkringsbolagen har, genom sitt ekonomiska överläge och sin särskilda expertis, oftast ett övertag vid bestämmandet av försäkringsavtalets villkor och premie. Efter det att försäkringsverksamheten avreglerats, är tanken att balans i styrkeförhållandena skall uppnås genom fri konkurrens på försäkringsmarknaden.¹³² På en fungerande marknad tvingas försäkringsbolagen tävla med varandra, genom att erbjuda försäkringstagarna förmånliga premier och villkor. Kunden kan välja och vraka. Det förutsätter emellertid att försäkringstagaren verkligen sätter sig in i villkoren och väger olika alternativ mot varandra, innan han tecknar en ansvarsförsäkring. Professionella konsulter kan förutsättas utgöra en sådan medveten grupp försäkringstagare, som kan ta till vara sina intressen gentemot försäkringsbolagen. Det talar för någorlunda balanserade villkor i de av konsulter tecknade specialförsäkringarna.

---

¹²⁹ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt, s. 141.

¹³⁰ Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 54.

¹³¹ Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt, s. 128.

¹³² Bengtsson, Försäkringsteknik och civilrätt, s. 81.

3.1.5 Ansvarsförsäkring avseende ren förmögenhetsskada.

Det särskilda konsultansvar, som behandlas i detta arbete, aktualiseras i första hand vid immateriella uppdrag (1.3.3). Immateriella uppdrag ger juridiskt, redan genom sin karaktär, oftare upphov till icke fysiska skador än fysiska.¹³³ I de allmänna ansvarsförsäkringar som erbjuds företagare undantas dock ren förmögenhetsskada. För vissa kategorier näringsidkare, t. ex. säljare, är det inte ekonomiskt lämpligt att täcka ansvaret för ren förmögenhetsskada med hjälp av en ansvarsförsäkring.¹³⁴

Många företagare anser dessutom, på samma sätt som konsulter kan sakna intresse av att försäkra sig mot orsakandet av person eller sakskada, att en utökad ansvarsförsäkring, som även täcker ren förmögenhetsskada, inte är värd den extra premiekostnad, som ett sådant skydd skulle innebära. Ansvarsförsäkringar för ren förmögenhetsskada är normalt mycket dyrare än andra företagsförsäkringar. Premien räknas i procent av omsättningen, jämfört med promille vid normala företagsförsäkringar.¹³⁵

Konsulter, som löper störst risk att orsaka ren förmögenhetsskada, tvingas då att lösa en speciell ansvarsförsäkring för att skydda sig mot konsultansvarets risker. Vissa konsultgrupper har i samarbete med försäkringsbolagen utarbetat särskilda försäkringar, som skall täcka deras särskilda behov, t. ex. advokater och de ingenjörer/arkitekter, som omfattas av ABK 96.

Problemen vid ansvarsförsäkring för ren förmögenhetsskada är i stort sett de samma som vid den allmänna ansvarsförsäkringen. Lagbestämmelserna är desamma, vilket även gäller de allmänna principerna för ansvarsförsäkring. Däremot är villkoren för försäkringen helt olika.¹³⁶ Det är dessa särskilda villkor i ansvarsförsäkring för ren förmögenhetsskada, som är av primärt intresse för den fortsatta framställningen.

---

¹³³ Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s. 15.

¹³⁴ Hellner, Försäkringsrätt, s. 427.

¹³⁵ Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 54.

3.2 Försäkring av konsultansvaret.

3.2.1 Allmänt.

I detta avsnitt kommer jag att ingående skärskåda den särskilda *ansvarsförsäkring* som gäller för *advokater och deras biträdande jurister*. Villkoren i denna försäkring speglar på ett bra sätt de principiella svårigheter, som kan uppkomma vid försäkring av konsultansvaret. En granskning av försäkringsavtalet möjliggör därmed vissa generella slutsatser, avseende villkoren i denna typ av ansvarsförsäkring.

Advokaterna utgör en relativt homogen grupp, vilket gör det aktuella försäkringsavtalet tacksammare att granska än ansvarsförsäkringar för ren förmögenhetsskada, som erbjuds en mer odefinierad grupp näringsidkare. I dessa preciseras en mängd viktiga försäkringsvillkor först i det individuella försäkringsbrevet, som enbart avtalsparterna har tillgång till.¹³⁷

Rubriken på detta arbete, samt granskningen av ABK 96 (2.6), motiverar dessutom en presentation av vad som brukar benämnas *konsultansvarsförsäkring*. Då försäkringstekniken i stort sett är densamma som vid advokaternas ansvarsförsäkring, och skillnaderna i stort sett består av annorlunda risker av teknisk natur, hålls presentationen mycket kort.

---

¹³⁶ Hellner, Försäkringsrätt, s. 428.

¹³⁷ Jfr. Trygg Hansas allmänna försäkringsvillkor för Ansvarsförsäkring för ren förmögenhetsskada – F 50:5.

3.2.2 Ansvarsförsäkring för ren förmögenhetsskada för Sveriges Advokatsamfund.

3.2.2.1 Riskbeskrivning.

Sveriges Advokatsamfund har sedan 1985 tecknat en obligatorisk, grundläggande ansvarsförsäkring för ren förmögenhetsskada för samtliga advokater och deras biträdande jurister.¹³⁸ Det är en kollektiv försäkring, där Sveriges Advokatsamfund står som försäkringstagare och de enskilda advokaterna, och deras biträdande jurister, som försäkringshavare.¹³⁹ Försäkringen omfattar ren förmögenhetsskada, som den försäkrade tillfogar klient eller tredje man, genom fel eller försummelse i advokatverksamhet.¹⁴⁰

Försäkringsvillkoren ger ingen mer detaljerad *riskbeskrivning* än en hänvisning till advokatverksamhet, som definieras att avse all verksamhet, som är av sådan art som enligt god advokatsed kan bedrivas inom en advokatrörelse. Fördelen är att man undviker en lång redogörelse för vilka risker försäkringsavtalet täcker, men det kan samtidigt uppstå oenighet om tolkningen vilken verksamhet som kan bedrivas i en advokatrörelse.

Enligt riskbeskrivningen i försäkringsvillkoren skulle en advokat, som genom klar oaktsamhet lämnar felaktiga upplysningar om gällande rätt, vilket strider mot god advokatsed, inte ha rätt till försäkringsersättning. En så långtgående tolkning är dock inte rimlig, eftersom försäkringen då knappast täcker några skadestandsgrundade handlingar, som advokaten kan göra sig skyldig till.¹⁴¹

Av större praktisk betydelse är, att det kan tänkas uppstå mindre ”branschglidningar”, där advokater tar sig an nya arbetsuppgifter, som under en övergångsperiod kan orsaka

---

¹³⁸ Försäkringsbolaget WASA är försäkringsgivare. De aktuella försäkringsvillkoren är från 1 feb. -98. Den aktuella premien, våren 1999, uppgår till 6 300 kr per jurist.

¹³⁹ Begreppen försäkringstagare och försäkringshavare definieras i FAL 2§.

¹⁴⁰ Försäkringen omfattar även sakskada, som den försäkrade orsakar i egenskap av styrelseledamot, konkursförvaltare god man eller liknande, samt gäldsansvar enligt ABL 13:2. Denna typ av skador saknar dock relevans för konsultansvaret.

osäkerhet huruvida de skall räknas till advokatverksamhet.¹⁴² Vid en undersökning av vad som enligt god advokatsed kan bedrivas inom en advokatrörelse, är det naturligt att höra den enda branschorganisationen, nämligen Sveriges Advokatsamfund.

Till riskbeskrivningen kan även den klausul som bestämmer försäkringsskyddets *geografiska omfattning* räknas. Försäkringen gäller för skador i hela världen, under förutsättning att advokatverksamhet bedrivs från kontor i Norden. Verksamhet vid eventuella utomnordiska filialkontor täcks sålunda inte. Risker att den försäkrade skall stämmas in vid utländsk domstol minskas därmed, men försäkringsskyddet täcker fullt ut risker vid olika typer av uppdrag i utlandet. Försäkringen skyddar sålunda den försäkrade även mot skadeståndsanspråk som bygger på utländska rättsregler.

3.2.2.2 Undantag från försäkringsskyddet.

Primärt begränsas försäkringsskyddet av riskbeskrivningen, men det görs även mer speciella undantag i försäkringsvillkoren.

Ingen ansvarsförsäkring täcker skada som drabbar försäkringstagaren själv, s.k. *identifikation*.¹⁴³ I det aktuella försäkringsavtalet sker en 100-procentig identifikation, genom att skada som tillfogas den försäkrade eller annan i egenskap av ägare eller delägare i den försäkrade verksamheten undantas från försäkringsskyddet. Härigenom undviks flera oklarheter som annars kan uppkomma vid identifikation (2.2.2).

Om försäkringstagaren tagit på sig att *ersätta skador utöver vad som följer av de allmänna skadeståndrättsliga reglerna*, gäller inte försäkringsskyddet. För att upprätthålla fortsatt goda affärsrelationer kan försäkringstagaren tänkas vilja ersätta uppkommen skada, oavsett orsaksförhållandena, särskilt när försäkringsbolaget står för

---

¹⁴¹ Heuman, Advokatens rättsutredningar, s. 34.

¹⁴² Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 56.

¹⁴³ Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 60.

ersättningen. Försäkringsbolagen är därför angelägna att själva ta hand om skaderegleringen (3.2.4).

Undantaget innebär dessutom, tillsammans med kravet i riskbeskrivningen på fel eller försummelse, att ersättningsansvar p.g.a. garantiåtaganden inte omfattas av försäkringsskyddet. En *garanti* leder som tidigare nämnts till ett resultatansvar (2.2.4.2), vilket är främmande för konsultansvaret, och därmed inte ingår i den risk som försäkringsgivaren åtagit sig att täcka. Tolkningsproblem uppstår då försäkringstagaren saknat vilja att ställa en garanti, men sättet varpå han uttryckt sig har kommit att uppfattas som en garanti. Omständigheterna avgör om försäkringsskyddet trots allt skall anses gälla.¹⁴⁴ Det är också viktigt vem som lämnar en garanti. Om en anställd i verksamheten lämnar en garanti, i strid mot försäkringstagarens uttryckliga instruktioner, bör försäkringen ändå täcka ansvaret.¹⁴⁵ Däremot täcks inte garantiåtaganden som lämnas med den försäkrades goda minne. Hans passivitet gentemot personalen skall inte kunna ge honom fördelar i form av försäkringsskydd för garantiåtaganden.

Skador som försäkringstagaren orsakar genom *uppsåtlig eller brottslig handling*.¹⁴⁶ undantas från försäkringsskyddet. Då enbart uppsåtliga handlingar undantas, omfattas grov oaktsamhet av försäkringsskyddet,¹⁴⁷ dock till en högre självrisk (se nedan). Undantagen motiveras av försäkringsrättsliga principer, som stadgar att man inte skall kunna framkalla försäkringsfall och att försäkringen inte bör understödja brottslig verksamhet, den s.k. sundhetsprincipen.¹⁴⁸ Av preventiva skäl täcker försäkringen inte heller straffrättsliga *böter* eller privaträttsliga *viten*.

Preventiva skäl motiverar även att vid varje skadetillfälle en del av försäkringsskyddet undantas i form av *självrisk*. Om den försäkrade själv får bära en del av skadan, kan han förväntas agera försiktigare. Dessutom kan premien för försäkringar som täcker stora

---

¹⁴⁴ Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 66.

¹⁴⁵ Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 65.

¹⁴⁶ Med handling förstås även underlåtenhet att handla.

¹⁴⁷ Jfr. FAL 18§ 2 stycket, som stadgar att grov oaktsamhet normalt inte täcks av ansvarsförsäkringen.

¹⁴⁸ Roos, Ersättningsrätt och Ersättningsystem, s. 120.

försäkringsbelopp hållas nere, genom att kostnader för utredning av många småskador undviks.¹⁴⁹ Självrisken uppgår enligt försäkringsvillkoren till ett basbelopp,¹⁵⁰ förutom vid skada som den försäkrade orsakat genom grov vårdslöshet, då självrisken uppgår till 2 basbelopp. Endast en självrisk avdras vid flera skador som orsakats av samma fel eller försummelse.

3.2.2.3 Försäkringsgivarens förpliktelser.

Vid försäkringsfall som överstiger självrisken (3.2.2), åtar sig försäkringsbolaget, förutom att *betala skadeståndersättning*, att *utreda* om ersättningsskyldighet föreligger, *förhandla* med den som kräver ersättning, *föra den försäkrades talan* vid rättegång eller skiljemannaförfarande och därvid *betala rättegångskostnader*¹⁵¹ eller *skiljemannakostnader*. För advokaten är det av stort värde att försäkringsbolaget utreder ersättningsskyldigheten och förhandlar med den som kräver skadestånd, eftersom advokaten kan vara förhindrad att hävda sina egna intressen, enligt den s.k. lojalitetsplikten,¹⁵² vid ett icke avslutat uppdrag.¹⁵³

Försäkringsbeloppet, som anger det belopp till vilket utrednings-, förhandlings-, rättegångskostnader etc. sammanlagt är försäkrade, är dock begränsat till 3 miljoner kronor per försäkrad och år, samt vid varje skada. Begränsningen innebär, att i fall då flera advokater befins vara skadeståndsskyldiga för samma skada, försäkringsbolagets ersättningsskyldighet ändå är begränsad till 3 miljoner kronor. Det samma gäller om flera skador uppkommit av samma orsak. Ofta kan maximibeloppet på 3 miljoner kronor vara otillräckligt för att täcka advokatverksamhetens risker, vilket gör att man tvingas teckna en tilläggförsäkring (3.2.4).

---

¹⁴⁹ Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 75.

¹⁵⁰ Enligt SFS 1998:1184 är basbeloppet 36 400 kronor första halvåret 1999.

¹⁵¹ Försäkringen omfattar inte kostnad för rättegång avseende brottmål i de fall åtalet till någon del avser uppsåtlig gärning.

¹⁵² Klientens intressen skall alltid sättas främst.

¹⁵³ Heuman, Advokatens rättsutredningar, s. 34.

En något säregen följd av det kollektiva försäkringsarrangemanget, där Sveriges Advokatsamfund står som försäkringstagare, är att försäkringsbolaget begränsar sin ersättningsskyldighet för samtliga krav, som framställs mot samfundets medlemmar under ett och samma försäkringsår, till 150 miljoner kronor. Den advokat som orsakar skada, efter det att försäkringsbolaget redan betalt ut 150 miljoner kronor det året, blir således utan försäkringsskydd. I praktiken innebär det dock inget problem, då Sveriges Advokatsamfund uppger att den årliga ersättning som försäkringsbolaget betalar ut med bred marginal understiger försäkringsbeloppet på 150 miljoner.¹⁵⁴ Vad den årliga utbetalade ersättningen uppgår till är sekretessbelagt.

Enligt försäkringsavtalet är försäkringsbolagets skyldighet att täcka skadeståndskrav begränsad till s.k. *claims made*, vilket innebär att enbart skadeståndskrav som riktas mot den försäkrade under tiden som försäkringen är i kraft täcks av försäkringsskyddet.

3.2.2.4 Skadereglering.

Det har tidigare framkommit att en utredningen avseende konsultansvar ofta är en mycket komplicerad process (3.1.4). Försäkringsbolagen är därför angelägna att komma in och reglera skadan så tidigt som möjligt, eftersom man får ta de ekonomiska konsekvenserna av ett förlorat skadeståndsmål. I de aktuella försäkringsvillkoren ingår därför en *plikt* för den försäkrade, att så snart som möjligt *anmäla skador* som kan medföra ersättningskrav. Vidare är den försäkrade skyldig att verkställa de utredningar, analyser och undersökningar, som är av betydelse för att bedöma skadefallet och den försäkrades ansvarighet. Förtiger eller döljer den försäkrade något av betydelse för skadans bedömning, bortfaller som regel försäkringsersättningen. De här villkoren innebär egentligen enbart en precisering av samarbetsförpliktelsen i FAL 21-23§§,¹⁵⁵ som följer av att försäkringsavtalet bygger på ett förtroendeförhållande. Till detta läggs en bestämmelse om

---

¹⁵⁴ Jur. kand. Roland Fransson, Sveriges Advokatsamfund.

preskription, där den försäkrade förlorar rätten att kräva försäkringsbolaget på ersättning, om han inte gjort en skadeanmälan till försäkringsbolaget inom sex månader från det att han mottagit skriftligt anspråk.

Har den försäkrade stämts på skadestånd inför domstol, förbehåller sig försäkringsbolaget rätten att i samråd med den försäkrade *utse rättegångsombud*. Det finns även en skyldighet för den försäkrade att, om försäkringsbolaget så önskar, medverka till en *uppgörelse i godo* med den skadelidande. Den försäkrade själv saknar däremot rätt att på eget bevåg göra upp med den skadelidande. Har försäkringsbolaget förklarat sig villigt att göra upp i godo, svarar man inte för ytterliggare kostnader och utredning. Följaktligen löper den försäkrade en stor ekonomisk risk, om han inte accepterar uppgörelsen.

Den försäkrade, Sveriges Advokatsamfund och den skadelidande har rätt att få försäkringsbolagets beslut i skadeärendet överprövad i en särskild *skadenämnd*.¹⁵⁶ Skadenämnden består av fyra ledamöter, där Sverige Advokatsamfund och försäkringsbolaget utser två ledamöter vardera. Genom skiljeklausulen undviks att oenigheten görs offentlig, vilket alla parter kan ha intresse av. Skadenämnden avgör tvisten, precis som allmän domstol skulle gjort, utifrån försäkringsavtalet och gällande rätt, som enligt en *lagvalsklausul* utgörs av försäkringsavtalslagen (FAL). Skillnaden är att tvisten kan avgöras på ett snabbare och mer effektivt sätt, med sakkunniga domare, vilket gör att både tid och pengar kan sparas.

3.2.3 Konsultansvarsförsäkring.¹⁵⁷

Benämningen konsultansvarsförsäkring inbjuder till missförstånd, då man kan få intrycket att försäkringen kan tecknas av alla möjliga typer av konsulter. Konsultansvarsförsäkringen

---

¹⁵⁵ Tvingande bestämmelser hindrar försäkringsgivaren från att inskränka rätten till ersättning utöver vad lagen stadgar.

¹⁵⁶ Jfr. Konsultansvarsnämnden (2.6.3).

¹⁵⁷ Granskningen bygger på den konsultansvarsförsäkring som Arkitekt- och Ingenjörföretagen tecknat för sina medlemmar hos försäkringsbolaget Zürich (juni 1997).

täcker dock enbart vad som traditionellt betecknats som konsultansvar, d.v.s. ansvaret för tekniska konsulter inom byggbranschen (1.3.3).

Tillskillnad från advokaternas ansvarsförsäkring, tecknas konsultansvarsförsäkringen individuellt med konsulten som försäkringstagare. Även försäkringsvillkoren måste i högre grad formuleras individuellt, då de tekniska konsulter utgör en mindre homogen grupp än advokaterna. Överhuvudtaget är försäkringstypen mycket flexibel. Försäkringsbeloppen kan höjas och försäkringsskyddet utökas allt efter enskilda försäkringstagares egna behov och önskemål.

Riskbeskrivningen i konsultansvarsförsäkringen omfattar skadeståndskyldighet för alla typer av skador, som konsulten orsakar i rådgivande verksamhet, av det slag som närmare anges i försäkringsbrevet. Vid denna typ av teknisk rådgivning är risken ofta stor även för fysiska skador. Ersättningsgill är dock enbart sådan skadeståndskyldighet som följer av allmänna skadeståndsrättsliga regler, eller ABK 96. Detta visar på den nära knytningen mellan konsultansvarsförsäkringen och branschens standardavtal, ABK 96, som ställer krav på att konsultansvarsförsäkring alltid skall finnas.¹⁵⁸

När det gäller *undantag i försäkringsskyddet* och *försäkringsgivarens förpliktelser*, är principerna i konsultansvarsförsäkringen snarlika de som styr villkoren vid advokaternas ansvarsförsäkring. Då riskerna inte är desamma, finns det naturligtvis gott om avvikande klausuler, men dessa är i första hand av byggteknisk natur, och saknar därmed intresse för denna framställning.

Försäkringsbeloppet är högre, 360 basbelopp per försäkringsår,¹⁵⁹ vilket är en naturlig följd av att de ekonomiska riskerna vid skada oftare är större. Det innebär i sin tur att premien för försäkringsskyddet är hög. *Premien* räknas ofta i procent av omsättning,¹⁶⁰ men till vilket belopp den slutligen bestäms beror på den i försäkringsbrevet angivna

---

¹⁵⁸ ABK 96 §12.2.

¹⁵⁹ 13 104 000 kr. våren 1999.

¹⁶⁰ Samuelsson/Sogaard, Rådgiveransvaret, s. 54.

verksamheten, och kan säkerligen bli föremål för förhandlingar mellan konsulten och försäkringsbolaget.

3.2.4 Tilläggsförsäkringar.

De ovan behandlade ansvarsförsäkringarna utgör enbart s.k. grundförsäkringar. Vid behandlingen av möjligheterna till jämkning av konsultansvaret, enligt SkL 6:2, framgick att möjligheterna till försäkringsskydd, på den numera internationaliserade försäkringsmarknaden, i stort sett är obegränsade (2.5.2). Konsulter som vill täcka risker, som inte omfattas av grundförsäkringen, kan teckna en tilläggsförsäkring. Man är inte bunden att teckna tilläggsförsäkringar i samma bolag som han har en grundförsäkring. Marknaden är fri, och därför mycket svår att överblicka, vilket ger försäkringsmäklarna deras existensberättigande.

När det gäller advokater, som är verksamma vid de stora affärsjuridiska byråerna eller som konkursförvaltare, är det mycket vanligt att man tecknar tilläggsförsäkringar, där försäkringsbeloppet är betydligt högre än i grundförsäkringen.¹⁶¹

Konsultansvarsförsäkringen är, som nämnts ovan, flexibel och direkt öppen för individuell anpassning och komplettering, allt efter den enskilda försäkringstagarens önskemål.

I slutändan blir det alltid frågan om en avvägning för konsulten, mellan risken för skada och kostnaden för ett utökat försäkringsskydd. Uppdragsgivaren kan dock ha vissa önskemål angående försäkringsskyddet, som konsulten måste uppfylla.

---

¹⁶¹Jur. kand. Roland Fransson, Sveriges Advokatsamfund.

4 Slutkommentar.

Det får anses naturligt, att konsulter kan göras ekonomiskt ansvariga när de misskött ett uppdrag. Konsultansvaret kan uppfattas som strängt, men det garanterar att uppdragen utförs professionellt. Om inget annat sägs, skall uppdragsgivaren kunna förlita sig på, att konsulten följt den i branschen sedvanliga metoden för utförande av dylika uppdrag.

Konsultansvaret har emellertid skärpts ytterligare, genom att utsträckas till att i vissa fall gälla även mot tredje man; en utveckling som ifrågasatts. Vidare har konsulten ålagts en pedagogisk plikt vid presentationen av uppdragets resultat. Det skärpta ansvaret, tillsammans med en tendens till högre skadeståndskrav gentemot konsulterna, då uppdragsgivarnas benägenhet att se genom fingrarna vid konsultens misstag blir allt mindre, gör att man kan fråga sig var gränsen går, för vilka skadeståndsansvarsrisker konsulterna kan bära.

Konsulterna har visserligen vissa möjligheter att begränsa sitt ansvar. En möjlighet är att friskriva sig från skadeståndsansvaret. Utrymmet är dock något begränsat, särskilt vid enklare former av rådgivning. Ett mer användbart sätt för konsulten att begränsa sitt ansvar kan då vara, att genom en riskanalys presentera riskerna med det sätt varpå uppdraget utförts. Härmed påverkas den befogade tillit, som uppdragsgivaren har rätt att fästa till uppdraget. Den allmänna jämningsregeln i SkL 6:2 kan också ses som en ansvarsbegränsning, även om konsulten inte på något sätt kan förlita sig på en eventuell möjlighet till jämkning.

Det bästa sättet att skydda sig mot konsultansvarets risker är utan tvekan, särskilt som skriftliga konsultavtal ofta saknas, att teckna en för riskerna i konsultverksamheten relevant ansvarsförsäkring. Konsultansvaret, precis som övrig svensk skadeståndsrätt, är utformad mot bakgrund av att finansieringen är, eller bör vara, säkrad av en ansvarsförsäkring. Ansvarsförsäkringen innebär fördelar för alla parter, så även för samhället. Den

skadelidande får i praktiken försäkringsbolaget som motpart i förhandlingen om ersättning, vilket ofta leder till en effektivare skadereglering.

Vid konsultverksamhet krävs andra försäkringslösningar, än vad de vanliga företagsförsäkringarna erbjuder. Konsultansvaret medför andra risker, som risken att bli skadeståndsskyldig för ren förmögenhetsskada, vilket gör att konsulterna tvingas teckna specialansvarsförsäkringar. De särskilda övervägandena vid försäkring av dessa risker förklarar utformningen av de annorlunda försäkringsvillkoren.

De speciella ansvarsförsäkringar jag granskat, visar att konsulter har möjlighet att teckna ett omfattande försäkringsskydd. Förslår inte skyddet i grundförsäkringen att täcka en konsults alla risker, finns det numera, efter internationaliseringen av försäkringsmarknaden, i stort sett obegränsade möjligheter att teckna tilläggförsäkringar. Vissa ”luckor” i försäkringsskyddet uppstår dock alltid, som en naturlig följd av att ansvarsförsäkringen bygger på en kompromiss mellan trygghet och prevention.

Då försäkringsmöjligheterna är mycket goda kan man, enligt mig, inte hävda att konsultansvaret riskerar att förlama och skada konsultverksamheten. Premierna för de olika specialansvarsförsäkringarna är visserligen höga, men det kan i första hand förklaras av att skadorna ofta är kostnadskrävande för försäkringsbolaget att skadereglera, och inte av konsultansvarets stränghet. Dessutom verkar konsulterna med de högsta riskerna knappast ha några problem att ta ordentligt betalt för sina tjänster. En hög premiekostnad bör sålunda kunna pulveriseras vid faktureringen av uppdragsgivarna, särskilt som ett bra försäkringsskydd även ligger i deras intresse.

Tendensen att ersättningsanspråken mot konsulter ökar, både i antal och beloppsmässigt, kan således endast bemötas med ett ökat riskmedvetande hos konsulterna, vilket bör resultera i ett relevant försäkringsskydd. De kan sägas ingå i kravet på professionalism, som konsultansvaret skall garantera.

Källförteckning.

Litteratur.

- Adlercreutz Axel, Avtalsrätt I, 9:e uppl. (Lund 1989).
- Bengtsson, Bertil, Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden (Uppsala 1960).
- Bengtsson, Bertil, Försäkringsrätt, 4:e uppl. (Stockholm 1992).
- Bengtsson, Bertil, svensk rättspraxis 1989-1992, Skadestånd utom kontraktsförhållanden, SvJT 1993 s. 781.
- Bengtsson, Bertil, Försäkringsteknik och civilrätt (Stockholm 1998).
- Bengtsson, Bertil, Nya jämningsmöjligheter? Festskrift till Anders Agell, s. 51 (Uppsala 1994).
- Hellner, Jan, Försäkringsrätt, 2:a omarbetade faksimiluppl. (Stockholm 1994).
- Hellner, Jan, Skadeståndsrätt, 5:e uppl. (Stockholm 1995)
- Hellner, Jan, Speciell avtalsrätt. Kontraktsrätt, 1:a häftet Särskilda avtal, 3:e uppl. (Stockholm 1996).
- Hellner, Jan, Speciell Avtalsrätt, Kontraktsrätt, 2:a häftet Allmänna ämnen, 2:a uppl. (Stockholm 1993)
- Heuman, Lars, Advokatens rättsutredningar (Stockholm 1987).
- Höök, Rolf, Entreprenadjuridik, 2:a uppl. (Stockholm 1997).
- Karlström, Henrik, Lender liability, Balans 12/96.
- Kleineman, Jan, Ren förmögenhetsskada – särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart (Stockholm 1987).
- Kleineman, Jan, Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen, JT 1993-94, s. 718.
- Kleineman, Jan, Tekniska konsulter skadeståndsansvar för vilseledande information, JT 1994/95 s. 702.
- Kleineman, Jan, Vidgat rådgivaransvar?, JT 1996-97 s. 1003.
- Kleineman, Jan, Rådgivares informationsansvar – en probleminventering, SvJT 3/98 s. 185.

- Konsultansvarsnämndens utlåtanden 1978-1985. (Stockholm 1985).
- Konsulentens Økonomiske ansvar, 27:e Nordiska juristmötet i Reykavik 1975.
- Liman, Lars-Otto, Entreprenad- och konsulträtt, 5:e rev. uppl. (Stockholm 1997).
- Roos, Carl Martin, Ersättningsrätt och Ersättningssystem Stockholm 1990).
- Samuelsson, Morten/Sogaard, Kjeld, Rådgiveransvaret (Köpenhamn 1993).
- Smiciklas, Martin, Balans 12/88.

Rättsfall.

- NJA 1957 s. 62
- NJA 1981 s. 1091
- NJA 1987 s. 692
- NJA 1989 s. 346
- NJA 1991 s. 625
- NJA 1992 s. 58
- NJA 1992 s. 782
- NJA 1993 s. 41
- NJA 1994 s. 532
- NJA 1994 s. 598
- NJA 1995 s. 693
- NJA 1996 s. 224
- NJA 1997 s. 65

Avtalstexter.

- Allmänna Bestämmelser för Konsultuppdrag inom arkitekt- och ingenjörsvksamhet av år 1996.
- WASA, Ansvarsförsäkring för ren förmögenhetsskada för Sveriges Advokatsamfund, Grundförsäkring, 1998-02-01.
- Försäkringsbolaget Zürich, AI Konsultansvar, juni 1997.
- Trygg Hansa, Allmänna försäkringsvillkor för Ansvarsförsäkring för ren förmögenhetsskada – F 50:5.

Muntlig källa.

- Jur. kand. Roland Fransson, Sveriges Advokatsamfund.